

Universiteit
Leiden

The Netherlands

In wat voor land leef ik eigenlijk? Anil Ramdas, onmogelijk kosmopoliet

Amatmoekrim, K.D.

Citation

Amatmoekrim, K. D. (2023, September 26). *In wat voor land leef ik eigenlijk?: Anil Ramdas, onmogelijk kosmopoliet*. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/3641967>

Version: Publisher's Version

License: [Licence agreement concerning inclusion of doctoral thesis in the Institutional Repository of the University of Leiden](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/3641967>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Noten

Voor altijd allochtoon. De wisselwerking tussen de postkoloniale schrijver en zijn omgeving

- 1 Later werd de titel van het artikel online omgedoopt naar 'Enfant terrible van het multiculturele debat'.
- 2 Ik ben me bewust van het verschil tussen 'post-koloniaal' (met koppelteken) en 'postkoloniaal', zoals dat door Elleke Boehmer is voorgesteld om onderscheid te maken tussen post-koloniaal zijnde literatuur na het koloniale tijdperk, en postkoloniaal zijnde literair werk dat kritisch is op het imperialistisch gedachtegoed. Ramdas' werk is zowel geschreven na het koloniale tijdperk als dat het kritisch is op het imperialistische gedachtegoed, dus ik kies voor de term postkoloniaal.
- 3 In haar boek *Writers as Public Intellectuals* kijkt Odile Heynders naar de rollen die publieke intellectuelen zoals H.M. Enzensberger, David Van Reybrouck en Ayaan Hirsi Ali innemen, en de manieren waarop ze dat doen.
- 4 De publieke intellectueel heeft volgens Heynders bovendien kritische kennis en ideeën, stimuleert discussie en biedt alternatieve scenario's op politiek, sociaal en ethisch vlak, waarbij hij zich richt op niet-specialistische publieken op onderwerpen van algemeen belang. Hij beweegt zich in een door de media gedomineerde samenleving en moet zichtbaar zijn om met een breder publiek te communiceren. (Heynders 3)
- 5 Heynders biedt een flexibele methodologie om de verschillende activiteiten en rollen van de publieke intellectueel te analyseren. Deze methode maakt het mogelijk een onderscheid te maken tussen intellectuele repertoires en ideeën en de reactie van het publiek daarop. Het model maakt de dynamische relatie zichtbaar tussen de publieke intellectueel als rol, het schrijven en debatteren als activiteiten en de reactieve aard van de publieken. Door de *PI* te bezien door een praktisch (heuristisch) model bestaande uit vier onderdelen kan bepaald worden welke thema's en strategieën dominant zijn in bepaalde cases van publiek intellectueel optreden. Het schema maakt onderscheid tussen culturele autoriteit (de *PI* heeft opvattingen, culturele autoriteit en referenties, en het talent om een brede, aanvechtbare popularisering en een nieuw perspectief op onderwerpen van algemeen belang te werpen), sociale en culturele context (de *PI* beweegt zich in een specifieke (trans)nationale en economische context, die een narratief frame biedt dat zowel wordt gebruikt als bekritiseerd), een gemediatiseerde context van productie en receptie (de *PI* introduceert een onderwerp, gebruikt daarvoor de juiste media en een specifieke retoriek) en de esthetische opvoering en theater (de *PI* gebruikt esthetische eigenschappen in tekst en optreden, en geeft bewust vorm aan een personage in de media met een bepaald effect op het publiek). (Heynders 21)
- 6 Sander Bax onderzoekt in *De literatuur draait door. De schrijver in het mediatijdperk* de discursieve regels die het gesprek over literatuur in de media bepalen. Hij onderscheidt daarin succes, oorspron-

- kelijkheid (of eerder: het autobiografische) en de bijdrage van de schrijver aan het gepolariseerde debat als factoren die voor de media belangrijk zijn, en beschrijft hoe deze weer van invloed zijn op de manier waarop de schrijver zichzelf presenteert.
- 7 Laurens Ham bespreekt de schrijver in de context van het literaire veld en in de politiek-maatschappelijke omgeving. Daartoe bestudeert hij een aantal individuele schrijvers in plaats van te zoeken naar patronen.
 - 8 Ham splitst de zelfrepresentatie van de schrijver bovendien op in verschillende niveaus: de biografische persoon, de schrijver, de verteller en het personage. Deze splitsing gaat voorbij aan het doel van mijn onderzoek, dus die volg ik niet.
 - 9 Volgens Ramdas waarschuwde Appiah ervoor dat de strijd om erkend te worden kleurlingen dwingt om hun eigen karakter ondergeschikt te maken aan de identiteit van de groep. Vergelijkbaar daarmee is de stelling van Shelby Steele dat individuele wensen (zoals het burgerlijk beklimmen van de sociaal-maatschappelijke ladder) het onder Afro--Amerikanen veel te vaak hebben moeten afleggen tegen de eisen die 'de groep' aan hen stelde. (Ramdas 1996) Ook liet hij zich duidelijk inspireren door het werk van Abram de Swaan, die in *Het lied van de kosmopoliet* over de (terecht) gevoelde achterstelling van migranten schreef dat zij hun gegriefdheid in stand houden 'als teken van saamhorigheid, als onderhoudswerk voor groepsbindingen die aan het slijten zijn'. (De Swaan 59)
 - 10 Radhakishun, Prem. 'Anil Ramdas'. *Premtime*, NTR, 14 april 2011.
 - 11 Het zou interessant zijn om te onderzoeken hoe Ramdas zich verhoudt tot diasporische auteurs uit andere taalgebieden. In hun standaardwerk over Caribische literatuur tussen 1970 en 2020 staan Ronald Cummings en Alison Donnell stil bij de manieren waarop Caribische schrijvers in de diaspora constant de plek van de Cariben en hun eigen plek in de wereld contextualiseren. De manieren waarop dat gebeurt zijn goed te vergelijken met het werk van Ramdas. Zo benadrukt Sarah J. Lawson Welsh in haar artikel over Caribische schrijvers in Groot-Brittannië dat '[...] writing by Caribbean writers in Britain across the generations is consistently marked by issues of un/belonging to the national project. Caribbean British writing has a long tradition of expressing and interrogating these discordant and sometimes discrepant attachments to Britain and "Britishness."' (Lawson Welsh 255) Lawson Welsh noemt schrijvers uit de jaren 1950 en 1960, zoals Sam Selvon, George Lamming en V.S. Naipaul, maar ook het non-fictiewerk van Zadie Smith en Caryl Philips én de nieuwste generatie schrijvers die de bitterzoete ervaring van (niet) thuis zijn in zowel Groot-Brittannië als in de Cariben in hun werk onderzoeken, om te stellen dat dit soort schrijvers constant hun positie in de samenleving bevraagt. Een vergelijking tussen dergelijke auteurs en Anil Ramdas past helaas niet in dit onderzoek, maar zou veel inzicht kunnen bieden in de manieren waarop de postkoloniale identiteit doorwerkt in literatuur.
 - 12 28 september 2010, in document '2008-2017_deBuren_datadump-blogreacties_voor-Karin-Amat-moekrim'.
 - 13 In zijn proefschrift maakt Laurens Ham onderscheid tussen Meizoz' *posture*-begrip en de analyse van 'ethos', waar Georges Molinié en Alain Viala, Ruth Amossy en Dominique Maingueneau zich op baseren. Ik vind het niet relevant om de verschillende begrippenkaders te onderzoeken, omdat mijn onderzoek niet puur tekstanalytisch van aard is.

1 Zonder liefde valt best te leven

- 1 Anil noemt het dorp 'Langrange Village' in het stuk 'Een schijn van waardigheid'. (Ramdas 2017: 35)
- 2 Ik gebruik het woord Hindostaan omdat deze term de etnische groep beschrijft, en niet een religieuze groep. Surinamers van Indiase origine worden Hindostanen genoemd, en geen Hindoestanen, met als subtiel en belangrijk onderscheid dat zij niet allemaal het hindoeïsme aanhangen. Een belangrijk deel

is immers moslim. Zie ook: <https://www.hindorama.com/waarom-hindostaan-en-niet-hindoestaan-hindorama-com/>.

Als het gaat over Hindoeistaans-religieuze rituelen, gebruik ik de spelling 'Hindoeistaans'.

- 3 Kamla wilde verder studeren dan volgens haar vader noodzakelijk was, en uit school bleef ze het liefst in de stad hangen om met leeftijdsgenootjes op te trekken. Hij besloot daarom dat het de hoogste tijd was om haar uit te huwelijken, 'dan was hij in elk geval van haar af' en met een beetje geluk zou haar echtgenoot haar de manieren van een goede vrouw bijbrengen.
- 4 Zo beschreef Anil zijn vader in 'Een schijn van waardigheid' (Ramdas 2017: 36). Een knap voorbeeld van dichterlijke vrijheid die Anil zich hier permitteert: de afstand bedraagt in werkelijkheid zo'n 200 kilometer.
- 5 Met het West-Indische gebied bedoel ik de Caribische eilanden en de delen op het vaste land die in dat gebied liggen en die ooit of nog steeds onderdeel uitmaakten van een Europese koloniale mogendheid.
- 6 Beschreven door Fokken pp. 63, Choenni pp. 31-484 en Gowricharn pp. 43-91.
- 7 In zijn overzicht van de ontwikkeling van Hindostaanse boeren in Suriname spreekt Ruben Gowricharn van *homemaking*: 'Homemaking is voor een belangrijk deel gebaseerd op nostalgie en dus een streven naar een herschepping van de situatie zoals men die van "thuis" kende.' (Gowricharn 143)
- 8 'Meer nog dan een gevoel voor geloof bracht mijn moeder ons een gevoel van stand bij. Heimelijk, en soms openlijk neerkijkend op de familie van mijn vader en op de boerengemeenschap waarin ze in Nickerie terecht was gekomen, leerde ze ons dat we speciale mensen waren. [...] Wij waren netter, voornamer, edeler, beschaafder, en vooral toekomstvoller dan de mensen om ons heen.' (Ramdas 2017: 37)
- 9 In een artikel over Caribisch hindoeïsme schrijven Van der Veer en Vertovec: 'Brahman priests in the Caribbean have achieved an even more central position in Hinduism than is the case in India. They could establish without much challenge what was authoritative and what was not.' (Van der Veer 158)
- 10 Interview Ram Hiralal, 31 oktober 2018.
- 11 Interview Kawita Ramdas, 20 februari 2018.

2 Een Nickeriaans rijstdrama

- 1 Padie is rijst die nog op het veld staat en nog niet gedorst is.
- 2 Dit beeld komt naar voren in het interview dat ik afnam met Ruud Chander, in Den Haag op 19 december 2018. Chander woonde tot 1955 (hij was toen 10) in Nickerie en kent het boerenleven van die tijd uit de eerste hand.
- 3 Interviews Ruud Chander, 19 december 2018 en Savitrie Marhe, 7 juni 2018.
- 4 Interview Savitrie Marhe, 7 juni 2018.
- 5 Interview Savitrie Marhe, 7 juni 2018.
- 6 Het aantal inwoners van Nickerie groeide van 16.560 in 1950, tot 29.623 in 1964. (Grijpstra 8)
- 7 Bijvoorbeeld de afleveringen 'Vrouw en carrière', Hindoeïsme, OHM 21 april 1996. 'Huwelijk en echtscheiding', Hindoevrouwen, OHM 4 mei 1997 en 11 mei 1997.

3 Paramaribo 1965-1975

- 1 In 1950 was twee derde van de inwoners van de stad geboren in Paramaribo. (Hoeft)
- 2 Hans Ramsoedh heeft het over het jaartal 1963 (Ramsoedh 2018: 108) maar Matthew Lange voert deze data aan. Ik volg Lange in dezen.
- 3 Naar aanleiding van het subjectieve verslag van Kamla in *Waar de lotus bloeit*. Michiel van Kempen

- bevestigt dit, en voegt eraan toe dat de Tower-bioscoop ook veel 'knokfilms' toonde.
- 4 Audio-opnames Paul Cohen, EE1.
 - 5 Audio-opnames Paul Cohen, EE11.
 - 6 Audio-opnames Paul Cohen, EE27.
 - 7 Audio-opnames Paul Cohen, EE11.
 - 8 Audio-opnames Paul Cohen, EE11.
 - 9 Aldus een advertentie met als titel 'Koloniale Waren' in *de Volkskrant*, 24 juni 1972.
 - 10 Zoals verteld in een interview opgenomen in *Vijf portretten* van YESS International Consultants, Amsterdam 1994, pp. 43.
 - 11 E-mail Anil Ramdas aan Brandie de Vries, 18 oktober 2001.
 - 12 Interview John Autar, 20 februari 2018.
 - 13 Interview Savitrie Marhe, 7 juni 2018.
 - 14 Interview Ram Hiralal, 31 oktober 2018.
 - 15 Interview Kawita Ramdas, 20 februari 2018.
 - 16 Volgens Lila Gobardhan-Rambocus, die in haar proefschrift onderzoek deed naar het Surinaamse onderwijs tussen 1651 en 1975, speelden er in de jaren zeventig twee verschillende stromingen door de culturele vorming van jonge Surinamers: 'In deze periode van de Surinaamse geschiedenis zijn twee ontwikkelingen prominent. Enerzijds bereikte de vernederlandsing van de samenleving, die in 1876 ingezet was, een hoogtepunt. Anderzijds is deze periode gekenmerkt door emancipatie (in allerlei opzichten) en groeiende autonomie. Naast de maatgevende Nederlandse cultuur werden, met name tijdens de relatieve autonomie van het Statuut (1954-1975), culturele uitingen van nakomelingen van slaven en immigranten opgenomen in het culturele spectrum. [...] Hiertoe kunnen allerlei ontwikkelingen gerekend worden, onder meer de rol van het CCS (hoewel deze instelling ook hét medium van vernederlandsing was).' (Gobardhan-Rambocus 384).
 - 17 Anil Ramdas persoonlijk archief, label wit 8.7.
 - 18 Emile, audio-opname Paul Cohen, 2.aiff.
 - 19 Interview Ram Hiralal, 31 oktober 2018.
 - 20 Interview Anne Sastromedjo, 14 maart 2018.
 - 21 Typisch dat Ramdas 'het lezen van de boekjes van Lenin' als groot offer noemt; zijn inzet voor het bestrijden van onrecht was altijd intellectueel – nooit praktisch. Hij zette zijn ideeën in, niet zijn lichaam.
 - 22 Het leest als een vreemde zin, maar het is een letterlijk citaat. Zie: <https://www.youtube.com/watch?v=mfnRbFTkBI&list=PLdM7uPUouITiFMHTSiH0vT3VuyYgtY1oR>.
 - 23 Interview Shanti Ramdas, 21 mei 2019.
 - 24 Emile, audio-opnames Paul Cohen, 2.aiff.

4 Srefidensi

- 1 'Anil Ramdas'. *Brands met boeken*, VPRO, 22 februari 2009.
- 2 Interview Chandra, 3 okt 2018.

5 Nederland 1977

- 1 *Nieuwsblad van het Noorden*, 24 dec 1976, *Het Parool*, 28 aug 1971, *De Waarheid*, 24 juni 1976, *Trouw*, 20 jan 1977.
- 2 <https://www.campusuilenstede.nl/> (bezoekt 6 april 2020).
- 3 Agenda 1977/1978, notitie op 8 maart 1978.

- 4 Agenda 1978/1979, notitie op 11 augustus 1978.
- 5 'Impressie van het leven in Uilenstede in *Polygoon Hollands Nieuws* juni 1973'. Wikipedia, [https://nl.wikipedia.org/wiki/Uilenstede_\(wijk\)](https://nl.wikipedia.org/wiki/Uilenstede_(wijk)).
- 6 Ongedateerd, maar vermoedelijk in 1983 of later gezien een overgenomen citaat uit *de Volkskrant* d.d. 26 juli 1983.
- 7 Bij de eerste arbeidswervingen in 1960 migreerden zesduizend mensen, overwegend mannen, naar Nederland. Door het aanhoudende tekort op de markt bleef men mensen werven in Spanje, Griekenland, Joegoslavië, Turkije, Marokko en Tunesië. Het aantal gastarbeiders groeide daardoor in 1972 tot 120.000 mensen. (Woltjer 518)
- 8 Terugkijkend zou kunnen worden gesteld dat Nederland in die tijd uitgesproken antiracistisch was – iets wat wellicht deels te lezen is als reactie op het toen heersende schuldgevoel voor het niet hebben kunnen beschermen van de joden ten tijde van de Tweede Wereldoorlog. Was het historische besef van de natie in de jaren zestig en zeventig nog gericht op verraad en collaboratie, mede door de internationale (Amerikaanse) aandacht voor het dagboek van Anne Frank werd de blik verschoven naar het onvermogen of de onwil van Nederland om de joodse burgers te beschermen tijdens de bezetting door Duitsland. De nadruk verschoof in de loop van de jaren naar schuldbesef en spijt, wat leidde tot een empathische houding ten opzichte van vreemdelingen. Die empathie schiep ruimte voor migrantengroepen om na te denken over hun plek in de samenleving, niet alleen nationaal maar zeker ook in internationaal verband.
- 9 De nabijheid van de Harlem Renaissance, de intellectuele, literaire en culturele stroming die een stem gaf aan zwarte Amerikaanse muzikanten zoals Duke Ellington en Louis Armstrong en denkers in de jaren twintig en dertig van de vorige eeuw, blijkt ook uit de handgeschreven opdracht van Langston Hughes in een exemplaar van Hughes' boek *The Ways of White Folks*, in het archief van The Black Archives. Hughes geldt als een van de belangrijkste Afro-Amerikaanse schrijvers uit de Harlem Renaissance. Zijn werk was van grote invloed op antiracistische en antikoloniale denkers en schrijvers in de rest van de wereld, zoals de Négritude in de door Frankrijk gekoloniseerde delen van Afrika. Hughes kende het echtpaar Huiswoud goed, zoals uit de opdracht in het boek op te maken valt: 'May 1946 be a happy New Year for Hermie – who remembers when many of these stories were written.' (Esajas).
- 10 Audio-opnames Paul Cohen, 2.aiff.
- 11 In de audio-opnames van Paul Cohen (EE5) zegt Emile: 'In de *Beroepsherinneraar* heeft hij het over me gehad. Hoofdstuk 16, bladzijde 156. Het heet vriendschap. Het begint met Emile, dat weet ik nog. "Emile is geen vriend van de familie, het is het vijfde kind." Dat vind ik heel mooi. Zo was het ook. Alles wat (na) mij kwam moest mij zien als broer Emile. En dat blijft zo.'

6 Kanonschoten in de ochtend

- 1 Persoonlijk archief o.1 groen 'Diary'.
- 2 Aantekeningen 17/18 december 1979 in agenda 1979/1980.
- 3 Met een andere luchtvaartmaatschappij zou de reis van Amsterdam via Parijs naar Cayenne, de hoofdstad van Frans-Guyana gaan. In Cayenne was een overnachting noodzakelijk, en zou er nog een retour Cayenne-Paramaribo geboekt moeten worden, à 230,- gulden. Hij noteerde: 'f2000,- totaal als ik in Cayenne weer enkeltje koop, per NBBS naar Parijs ga vanuit Schiphol.' (Op pagina 'aantekeningen' achter in agenda 1979/1980, persoonlijk archief) Ook een reis via Miami werd onderzocht, maar daarvoor vond hij 'geen goedkoop tarief meer: f2740,- is normaal'. (Op pagina 'aantekeningen' achter in agenda 1979/1980, persoonlijk archief).
- 4 De dagboot naar Londen kostte 64,50. Agenda 79/80, p. 10 augustus 79.

- 5 Zie aantekening op die datum in agenda 1979/1980.
- 6 Persoonlijk archief o.1 groen 'Diary'.
- 7 Persoonlijk archief o.1 groen 'Diary'.
- 8 Waarschijnlijk was dit Frans Kempers, die in 1971 een cursus Wetenschapsjournalistiek oprichtte. <https://wetenschapsjournalistiek.nl/over-scw/>.
- 9 Aantekening achter in agenda 1979/1980.
- 10 Dagboek, groen gebonden 'Diary' ongedateerd.
- 11 Dagboek, groen gebonden 'Diary' ongedateerd.
- 12 Zie bijv. *De papegaai* (1993) p. 39, 59, 60, 62, 63, 64, 65, 67.
- 13 'Nieuw Nickerie', kandidaatscriptie Anil Ramdas, december 1980, in persoonlijk archief.
- 14 Volgens Anils onderzoek was de aanleiding voor de armoede in Nickerie een ongelijkwaardige verdeling van het land tussen een kleine elite en een grote groep havenots, en een op de koloniale plantage-economie gebaseerde uitvoer van gemaakte winst.

7 Nieuwe focus: Nederland

- 1 Archief Ramdas 13.6.
- 2 Persoonlijk Archief AR, 1.4 blauw, Johnson, *Slavenroute*.
- 3 Ik paraphraseer hier Coates in zijn standpunt zoals hij dat uiteenzet in *Between the World and Me*.
- 4 Zoals betoogd door Mick Matthys in zijn proefschrift *Doorzetters* (2010), en geciteerd door Damy Baumhöer in 'In de buitenbaan. De inhaalspurt van eerstegeneratiestudenten'.
- 5 'Nieuw Nickerie', kandidaatscriptie Anil Ramdas. Persoonlijk archief, o.2. In de scriptie is een briefje bewaard gebleven van het Geografisch en Planologisch Instituut van de Vrije Universiteit met de waardering van de professor.
- 6 Dit wordt beschreven door Pepijn Reeser, maar ook vindt Jan Blokker (op 26 februari 1980 in *de Volkskrant*) het bijvoorbeeld lachwekkend dat de coup door een onderofficier is gepleegd.
- 7 'Botsing met militairen. President van Suriname weg'. *Leeuwarder Courant*, 5 februari 1982.
- 8 Anil bleef altijd kritisch op de rol die politieke leiders als Arron en Lachmon hadden gespeeld in de beslissing tot onafhankelijkheid. In een lezing die hij hield in het Tropeninstituut in Amsterdam in december 2000 ter ere van 25 jaar Srefidensi stelde hij Henck Arron de gewetensvraag of er eigenlijk wel genoeg grond voor de onafhankelijkheid was bij het volk zelf. Arron ontstak volgens Joost Oranje (*NRC*, 4 dec 2000) in grote woede. Die nacht overleed Arron aan een hartstilstand. Aanleiding voor Anil om te stellen dat er misschien wel sprake was van een politieke moord, met Anil Ramdas als dader. (Ramdas 2003b)
- 9 Hall schreef: 'rather, a journey to the shattering of illusions'.
- 10 Volgens zijn agenda van 1980-1981 vertrok hij op 14 juli, en kwam op 12 augustus terug.
- 11 Flaptekst van *De strijd van de dansers* (1988).
- 12 Handgeschreven brief aan Kawita, gedateerd Curaçao, 23 januari 1985.
- 13 Aantekening achter in agenda 1979/1980.
- 14 O.a. in 'Kleine professor uit Nickerie', Coen Verbraak in *Vrij Nederland*, 18 februari 2013. Stephan Sanders zegt daarin: 'Het eerste wat hij zei toen hij me ontmoette, was: "Hé, jij bent óók bruin!" We bleken er allebei gekleurd op te staan.'
- 15 De vragenstellers die Naipaul zo tegen de haren in streken waren Mineke Schipper en Margaretha Ferguson. Naar aanleiding van de commotie stuurde Naipauls Nederlandse uitgever De Arbeiderspers, bij name van Th. A. Sontrop, een brief aan *de Volkskrant* waarin zij het de organisatie (PEN Nederland) kwalijk namen de Britse schrijver met onvoldoende egards te hebben ontvangen. Het was dankzij ingrijpen van de uitgeverij dat Naipaul werd overgeplaatst naar het Amstelhotel, dat meer 'in overeenstem-

- ming was met zijn status van wereldberoemd auteur, die kandidaat is voor de Nobelprijs voor Literatuur’.
- 16 Het bezoek van Naipaul aan Amsterdam was niet eind maart, zoals Anil in *De Groene* suggereert, maar op 16 en 17 april 1982. Het artikel in de *Haagse Post* heb ik niet kunnen achterhalen, en bij navraag kan John Jansen van Galen het zich niet herinneren er een stuk over te hebben geschreven.
 - 17 Een mooie overdrijving van Anil. De afstand tussen Amsterdam en Paramaribo is namelijk geen 9000, maar 7496 kilometer.
 - 18 Geboortekaartje in persoonlijk archief, doos 5.
 - 19 Agenda 1991, 1 sept 1991.

8 Een komeetachtig begin

- 1 Maas zei dit tijdens een interview met Anil in het radioprogramma *OBA Live*. Hij had het hier fout; Ramdas' *Zomergasten* was in 1992.
- 2 'Je was de bekendste migrant,' zei ook Jurgen Maas tegen Anil, in 2011 terugkijkend op de uitzending van *Zomergasten*. 'Je stond bijna op een voetstuk. Mensen dachten, kijk, daar kunnen we wat mee.' (Maas, Jurgen. 'Anil Ramdas'. *OBA Live*, 5 april 2011.)
- 3 Zoals bijvoorbeeld 'Het nut van nutteloze kritiek' in *De Groene Amsterdammer* (27-11-91) waarin hij stelt: 'Toch is er een reden waarom juist de westerse cultuur aanspraak maakt op superioriteit en universalisme, en dat is haar gevoel voor relativisme.'
- 4 Zoals bijvoorbeeld het artikel over Hindostanen in Nederland in 'The Juniors' in *De Groene Amsterdammer* (18 maart 1992) of 'De migranten als stormram. Het einde van de gemeenschap' in *De Groene Amsterdammer*, 20 december 1989.
- 5 Zoals in 'Het recht op persoonlijke onrust' in *De Groene Amsterdammer*, 3 april 1991.
- 6 Couwenberg riep op om de Nederlandse cultuur te beschermen tegen de invloed van migratie. (Kranenburg)
- 7 Aankondiging zonder titel in *Vrij Nederland*, 19 december 1992.

9 De vlucht naar boven

- 1 'Afl. 1: Abram de Swaan en Frits Staal'. In *mijn vaders huis*, VPRO, 19 april 1993.
- 2 'Afl. 3: Arvind Das en Ashis Nandy'. In *mijn vaders huis*, VPRO, 3 mei 1993.
- 3 Wat hier trouwens opviel is dat hooks thema's aanstipte die inmiddels gemeengoed zijn – zoals de verwrongen schoonheidsidealen waarbij voor vrouwen geldt; hoe lichter hoe beter – maar die in 1994 nog weinig in de media gehoord werden. Wat dan ook opvalt, is hoe Anil zich duidelijk tegen haar standpunten verzette. Toen hooks stelde dat Naomi Campbell alleen zo succesvol kon worden omdat ze een door witte mensen opgelegd schoonheidsideaal volgde, waarbij haar gezichtstrekken vooral niet al te zwart mochten zijn, schoot Anil in de lach. Een zichtbaar geïrriteerde hooks reageerde dat Campbell nota bene op de cover van de Nederlandse *ELLE* blauwe lenzen droeg. Anil, nog steeds lachend: 'Come on! Can't it just be playful?' ('Zwarte stijlen: bell hooks en Paul Gilroy'. In *mijn vaders huis*, VPRO, 28 maart 1994.)
- 4 Paul Scheffer was bij de lezing aanwezig, en was er jaren later nog steeds van onder de indruk: '*Zomergasten* was natuurlijk een triomftocht van hier tot gunter, dat was natuurlijk geweldig. Daar heb ik ook ademloos naar zitten kijken. De den Uyllezing! Man, Je kon een speld horen vallen. Dat was werkelijk... Als ik daar nu aan denk dan krijg ik nog steeds kippenvel. Dat was echt zo briljant. Dat was echt zo een ontzettend goeie toespraak. En juist omdat hij zich niet liet vangen in een identiteitsconflict, maar zowel kritisch was over Nederland, over hoe Nederland de dekolonisatie had afgehandeld, als over hoe Suriname met zijn onafhankelijkheid was omgegaan enzovoort.' (Interview Paul Scheffer, 9 jan 2018)

- 5 'Peperpot-Paramaribo'. *Wel de snack, maar niet de saus*, VPRO, 10 april 1995.
- 6 Anil had zichzelf een paar jaar eerder in een column in *NRC* een 'dwangmatig babbelaar' genoemd. 'Doktor Murke'. *NRC Handelsblad*, 13 februari 1993.
- 7 'Culturele apartheid'. *Buitenhof*, VPRO, 6 april 1997.

10 *Het Blauwe Licht*

- 1 'Daders of slachtoffers?' *Het Blauwe Licht*, VPRO, 21 januari 1998.
- 2 'Daders of slachtoffers?' *Het Blauwe Licht*, VPRO, 21 januari 1998.
- 3 Onder meer op 17 september 1998, 15 oktober 1998, 18 maart 1999.
- 4 Zie Zwagerman 1998, Zwagerman 2000a en Zwagerman 2000b.
- 5 <https://mobile.twitter.com/pieterhilhorst/status/1386391555343192068?lang=ar> geraadpleegd op 14 september 2021.
- 6 Overigens gebruikte Anil geen drugs. Hij hield het bij drank. Interview Kawita Ramdas, 20 februari 2018.
- 7 Interview Pieter Hilhorst, 27 oktober 2017.
- 8 'Laatste aflevering met Jeroen Pauw en Paul Scheffer over Big Brother'. *Het Blauwe Licht*, VPRO, 31 mei 2000.
- 9 'Veel is er gesuggereerd over de beëindiging van het VPRO-mediaprogramma *Het Blauwe Licht*. Gaat het naar Net5, gaat het naar de VARA? En waarom wil de VPRO het niet meer hebben?' schreef *NRC Handelsblad*. (Van Gelder 2000)

12 Terug naar Madurodam

- 1 Steenhuis vond overigens niet dat alles maar gezegd mocht worden. De voorwaarde was, echter, dat hij zich graag door Hollandse mores wilde laten leiden, en niet door een minderheid die kon bepalen wat wel en wat niet door de beugel kon. (Geelen)
- 2 Interview Chris Keulemans, 9 november 2021.
- 3 Anil schreef in *De papegaai* over Couwenberg dat zijn uitspraken over vreemdelingen 'ongepast, onoprecht en arrogant' waren. (Ramdas 1993a: 207) Het was een teken aan de wand over de veranderende tijd dat iemand als Couwenberg een paar jaar later signaleerde dat het vroeger als onvervalst rechts gold om op te komen voor het belang van het eigen volk, maar dat nu 'ook de PvdA deze eigen-volk-eerst positie (had) ingenomen'. (Ramdas 1992k)
- 4 Van der Linden, Frénk. *Kunststof*, NTR, 12 maart 2010.

13 De wereld die niet meer bestaat

- 1 E-mail aan Leendert Roosenbrand, 25 juni 2007, e-mail aan Berrie Kollau, 6 juli 2007, e-mail aan Anneke Vroege, 3 augustus 2007.
- 2 Achterflap *Paramaribo, de vrolijkste stad in de jungle* (2009).
- 3 Volgens een kort bericht op de *NRC*-weblog van 29 augustus 2007: <https://www.nrc.nl/nieuws/2007/08/29/internet-weblog-van-de-dag-11382948-a528333>.
- 4 Interview Chandra, 11 december 2021.

14 Nét niet doodgaan

- 1 E-mail Jessica Dikmoet aan Anil Ramdas, 22 november 2007.
- 2 Interview Stephan Sanders, 21 februari 2018.
- 3 Zie e-mail aan Pieter Hilhorst, 19 augustus 2008.
- 4 Interview Stephan Sanders, 21 februari 2018.
- 5 Sanders, Stephan. 'Anil Ramdas'. *OBA Live, HUMAN*, 31 juli 2009.
- 6 Later, toen het beter met hem ging, geneerde Anil zich enigszins voor het interview. Hij mailde aan Stephan: 'Ik hoor (nota bene van Rita Verdonk, die bij mij in de uitzending was) dat ons radiogesprek drie weken geleden weer is uitgezonden; dat is dus voor de tweede, misschien derde keer. Dat is niet leuk meer. Het is een tijdsmoment, en dat eindeloos herhalen is dan irritant. Wil je het ze verbieden? Liefs, anil.' E-mail 12 april 2010.
- 7 'Anil Ramdas'. *Brands met boeken, VPRO*, 22 februari 2009.
- 8 *Trouw*, 21 februari 2009.
- 9 E-mail aan Rachida Azough, 16 januari 2009.
- 10 'Hee Pieter,' mailde hij aan Pieter Hilhorst op 19 augustus 2008, 'is dat Uniforce ding iets voor mij? Heb eind juli jl. mijn 2de hartinfarkt gehad, mag dus uitkijken... geen enkele verzekeringsmaatschappij wil mij nog een arbeidsongeschiktheidsverzekering verkopen. Zullen we het eens een keer over hebben, als je tijd hebt? En voor de rest gaat het uitstekend met me. En met jou? liefs, anil.'
- 11 E-mail aan Sjoerd de Jong, 14 januari 2009.
- 12 E-mail Stephan Sanders, 5 augustus 2009.

15 Tenzij er iets gruwelijk misgaat

- 1 E-mail aan Peter van Ingen, 8 november 2009.
- 2 E-mail aan Suzanne Holtzer, 15 september 2009.
- 3 Brief aan Schrijversvereniging in e-mail aan Suzanne Holtzer, 28 september 2009.
- 4 Sanders, Stephan. 'Anil Ramdas'. *OBA Live, HUMAN*, 31 juli 2009.
- 5 Sanders, Stephan. 'Anil Ramdas'. *OBA Live, HUMAN*, 31 juli 2009.
- 6 'Let op toon' schreef hij in het onderwerpveld, als wilde hij haar mening weten. E-mail aan Nezmja, 12 oktober 2009.
- 7 E-mail van Susan Legène, doorgestuurd aan Gerard Reteig, 17 november 2009.
- 8 E-mail van Beate Gerlings, 8 december 2009.
- 9 Van Kempen schreef een lijvige biografie van Albert Helman (In de Knipscheer, 2016) waarmee hij in 2009 al bezig was – iets waarvan Anil op de hoogte was. Het gaf deze sneer een extra persoonlijke lading.
- 10 E-mail aan Michiel van Kempen, 9 december 2009.
- 11 E-mail aan Stephan Sanders, 14 februari 2010.
- 12 E-mail aan Stephan Sanders, 27 maart 2010.
- 13 E-mail aan Suzanne Holtzer, 13 januari 2010.
- 14 Zoals ook Merijn Oudenampsen beweert: 'Badal is een roman over de belofte van de eerste generatie van "jonge gekleurde intellectuelen" die hun stem probeerden te vinden in "een blanke wereld".' Oudenampsen leest de roman weliswaar als een gefictionaliseerde autobiografie, en loopt daarmee in de val waar andere lezers ook in liepen, maar het verschil met zijn lezing en die van de meeste recensenten, is dat hij zich meer committeert aan het perspectief van de buitenstaander die probeert te begripen in welke omgeving hij terecht is gekomen. Oudenampsen is een kenner van het werk van Stuart

- Hall, en begrijpt het denkraam waarbinnen een intellectueel als Harry Badal is gevormd. (Oudensampen).
- 15 E-mail aan Stephan Sanders, 12 april 2011.
 - 16 E-mail aan Maarten Huygen, 1 maart 2010.
 - 17 Databank verkiezingsuitslagen Kiesraad <https://www.verkiezingsuitslagen.nl/verkiezingen/detail/TK20100609>.
 - 18 Ingezonden brief van Frank van Rijn, *NRC Handelsblad*, 11 augustus 2010.
 - 19 Doorplaatsing in *nrc.next*, 23 juni 2010 <https://www.nrc.nl/nieuws/2010/06/23/optimisten-noemen-het-een-beweging-11909908-a1044388>.
 - 20 'De lijsttrekker uitgedaagd'. *Buitenhof*, *VPRO*, 23 mei 2010.
 - 21 Interview Sjoerd de Jong, 24 oktober 2017.
 - 22 Zijn laatste bijdrage werd gepubliceerd op 22 december 2011.
 - 23 Plenaire verslag tweede vergadering Tweede Kamer, woensdag 22 september 2021, ger. 24-1-22: https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/plenaire_verslagen/detail/2021-2022/2.
 - 24 Plenaire verslag 38ste vergadering Tweede Kamer 18 januari 2022, ger. 24-1-22: https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/plenaire_verslagen/detail/2021-2022/38.
 - 25 Zie eerste versie volledig manuscript in e-mail aan Suzanne Holtzer 13 september 2010.
 - 26 E-mail aan Suzanne Holtzer, 25 augustus 2010.
 - 27 E-mail aan Suzanne Holtzer, 25 augustus 2010.
 - 28 E-mail aan Suzanne Holtzer, 25 augustus 2010.
 - 29 Volgens directeur Willem Bongers trok de site nooit zo veel bezoekers als in de periode van het essay 'Het culturele drama'. In de periode ervoor én in de periode erna zijn de bezoekersaantallen niet zo hoog geweest. Interview Willem Bongers, 4 februari 2022.
 - 30 E-mail Willem Bongers, 9 september 2010 + <https://deburen.eu/magazine/759/het-culturele-drama-geraadpleegd> 2 juni 2022.
 - 31 De eerste reactie op 9 september 2010 zette de toon: 'Jammer Anil, hiermee provoceer je weliswaar met een grote kans om reacties te ontklokken. Tegelijkertijd bedienen je jezelf van vooroordelen en platte retoriek, die een vulgaire populist niet zouden misstaan.' (Namen zijn door de beheerder van de site weggehaald om de privacy van de reageerders te beschermen.)
 - 32 14-9-2010 Zie document '2010_deBuren_Ramdas-Zwagerman' samengesteld door Willem Bongers en Mathieu Buyse.
 - 33 14-9-2010 Zie document '2010_deBuren_Ramdas-Zwagerman' samengesteld door Willem Bongers en Mathieu Buyse.
 - 34 15-9-2010 Zie document '2010_deBuren_Ramdas-Zwagerman' samengesteld door Willem Bongers en Mathieu Buyse.
 - 35 15-9-2010 Zie document '2010_deBuren_Ramdas-Zwagerman' samengesteld door Willem Bongers en Mathieu Buyse.
 - 36 Zie document '2008-2017_deBuren_datadump-blogreacties_voor-Karin-Amatmoekrim'.
 - 37 16-9-2010 Zie document '2010_deBuren_Ramdas-Zwagerman' samengesteld door Willem Bongers en Mathieu Buyse en voor datum: document '2008-2017_deBuren_datadump-blogreacties_voor-Karin-Amatmoekrim'.
 - 38 Ongeveer 505 in totaal geteld in document '2008-2017_deBuren_datadump-blogreacties_voor-Karin-Amatmoekrim'.
 - 39 28 september 2010 document '2008-2017_deBuren_datadump-blogreacties_voor-Karin-Amatmoekrim'.
 - 40 16-9-2010 Zie document '2010_deBuren_Ramdas-Zwagerman' samengesteld door Willem Bongers en Mathieu Buyse en voor datum: document '2008-2017_deBuren_datadump-blogreacties_voor-Karin-

Amatmoekrim' Later die dag schreef Anil nog een reactie, zijn laatste. Het eindigde met 'Dit "gesprek" is hiermee door mij beëindigd. Ik weet dat Zwagerman door zal gaan met stalken, maar dat is nu eenmaal de manier waarop hij zijn leven vult. Daarom zei ik ooit: Get a Life.'

41 E-mail aan Willem Bongers, 11 september 2010.

42 15-9-2010 Zie document '2010_deBuren_Ramdas-Zwagerman' samengesteld door Willem Bongers en Mathieu Buyse.

43 In comments section van deBuren 28 september 2010 zie document '2008-2017_deBuren_datadump-blogreacties_voor-Karin-Amatmoekrim'.

44 'De arrogantie van Links'. *Pauw & Witteman*, VARA, 27 september 2010.

45 In comments section van deBuren 28 september 2010 zie document '2008-2017_deBuren_datadump-blogreacties_voor-Karin-Amatmoekrim'.

46 16-9-2010 Zie document '2010_deBuren_Ramdas-Zwagerman' samengesteld door Willem Bongers en Mathieu Buyse en voor datum: document '2008-2017_deBuren_datadump-blogreacties_voor-Karin-Amatmoekrim'.

16 Gute Nacht, Freunde

1 E-mail Kamla Sukul, 18 mei 2010.

2 Een respectvolle begroeting, ook geschreven als *pailaggi*.

3 E-mail Kawita Ramdas, 17 mei 2010.

4 Het platteland van Suriname.

5 E-mail Anil Ramdas aan Kawita Ramdas, 9 september 2010.

6 In 'De demonen van Anil Ramdas' van Michiel van Kempen in *De Gids* staat dat Anil 'als medeorganisator van de Caribbean Conference in het Amsterdamse Tropenmuseum in 1982 zonder pardon opzij [werd] geschoven door de pro-Bouterse geschiedschrijver Sandew Hira'.

7 E-mail Anil Ramdas aan Kawita Ramdas, 9 september 2010.

8 E-mail aan Kawita Ramdas, 7 september 2010.

9 E-mail aan Suzanne Holtzer, 13 september 2010.

10 Interview Jessica Dikmoet, 16 april 2018.

11 E-mail Saartje Schwachöfer, 17 februari 2011.

12 E-mail Saartje Schwachöfer, 17 februari 2011.

13 E-mail Anil Ramdas, 18 februari 2011.

14 E-mail Anil Ramdas, 25 februari 2011.

15 E-mail Saartje Schwachöfer, 11 maart 2011.

16 E-mail Anil Ramdas, 29 maart 2011.

17 E-mail aan Saartje Schwachöfer, 4 april 2022.

18 Maas, Jurgen. 'Anil Ramdas'. *OBA Live*, 5 april 2011.

19 In een interview dat ik afnam met Sjoerd de Jong op 24 oktober 2017 zei hij hierover: 'Met de thematiek uit dat boek is eigenlijk niks gedaan. Alleen maar van goh, treurig zelfportret.'

20 Maas, Jurgen. 'Anil Ramdas'. *OBA Live*, 5 april 2011.

21 Radhakishun, Prem. 'Anil Ramdas'. *Premtime*, NTR, 14 april 2011.

22 'Arnon Grunberg sloopt Anil Ramdas'. YouTube, 29 mei 2011, <https://www.youtube.com/watch?v=dZ-CL7zWeYUM>.

23 E-mail aan Arnon Grunberg, 2 januari 2011.

24 E-mail Grunberg aan Ramdas, 18 maart 2011.

25 E-mail Raj Ramdas, 14 oktober 2011.

- 26 E-mail Anil Ramdas aan Jos Campman, 7 november 2011.
- 27 E-mail Kawita Ramdas, 19 februari 2022.
- 28 E-mail aan Chandra, 15 november 2011.
- 29 Interview Chandra, 11 december 2021.
- 30 E-mail aan Jos Campman, 3 februari 2012.
- 31 E-mail van Chris Keulemans, 12 februari 2012.
- 32 E-mail aan Suzanne Holtzer, 31 januari 2012.
- 33 E-mail aan Karen de Bok, 8 februari 2012.
- 34 Tegen Maria Vlaar zei hij dat ze het boek moest schrijven dat ze altijd al wilde schrijven: 'Ik weet dat ik toen ik daar wegfietsde, dacht van, nou ik ga het doen, als Anil zegt dat ik het kan.' Interview Maria Vlaar 26 juni 2018. De laatste keer dat Jessica Dikmoet hem zag, was hij aanhankelijker dan ze hem ooit had meegemaakt. Interview Jessica Dikmoet, 16 april 2018.
- 35 Zijn goede vriendin Jessica Dikmoet traceerde zijn laatste stappen op de dag van zijn overlijden. Zie e-mail Jessica Dikmoet aan Karin Amatmoekrim, 16 maart 2022.
- 36 Interview Jessica Dikmoet, 16 april 2018.

Nawoord

- 1 16-9-2010 Zie document '2010_deBuren_Ramdas-Zwagerman' samengesteld door Willem Bongers en Mathieu Buyse en voor datum: document '2008-2017_deBuren_datadump-blogreacties_voor-Karin-Amatmoekrim'.
- 2 Sanders, Stephan. 'Anil Ramdas'. *OBA Live, HUMAN*, 31 juli 2009.

Conclusie

- 1 Zie bijvoorbeeld Bart Moore-Gilberts *Postcolonial Life-Writing. Culture, Politics and Self-Representation*.

Literatuurlijst

Primaire literatuur

- Ramdas, Anil. 'Nieuw Nickerie', kandidaatsscriptie, december 1980.
- Ramdas, Anil. 'Privacy van een afdak', *Trouw/Kwartet*, 5 september 1981.
- Ramdas, Anil. *De strijd van de dansers. Biografische vertellingen uit Curaçao*. sUA, 1988.
- Ramdas, Anil. 'De impopulaire adviezen van Ruben Gowricharn'. *De Groene Amsterdammer*, 12 juli 1989a.
- Ramdas, Anil. 'Een Caribische nestbevuiler'. *De Groene Amsterdammer*, 12 juli 1989b.
- Ramdas, Anil. 'De migranten als stormram. Het einde van de gemeenschap'. *De Groene Amsterdammer*, 20 december 1989c.
- Ramdas, Anil. 'Misschien heeft niemand het gedaan. Tien jaar na de Surinaamse revolutie'. *De Groene Amsterdammer*, 7 maart 1990a.
- Ramdas, Anil. 'Het avondrood der intellectuelen. Niet zeuren, berouw tonen!' *De Groene Amsterdammer*, 4 juli 1990b.
- Ramdas, Anil. 'Wat de Kwami's wel hebben en de Kwakoe's niet. Een Surinaams festival in de Bijlmer'. *De Groene Amsterdammer*, 25 juli 1990c.
- Ramdas, Anil. 'Geen taal, geen droom verbindt de Surinamers'. *Het Parool*, 24 november 1990d.
- Ramdas, Anil. 'Inleiding'. *Het minimale zelf en andere opstellen*, Stuart Hall. sUA, 1991a.
- Ramdas, Anil. 'Het ritueel van de Adviescommissie voor Vreemdelingenzaken'. *De Groene Amsterdammer*, 9 januari 1991b.
- Ramdas, Anil. 'Lubbers' godsgeschenk voor Suriname. Maar waar is Jopie Pengel?'. *De Groene Amsterdammer*, 20 februari 1991c.
- Ramdas, Anil. 'De ruiten van de moslimgemeenschap'. *De Groene Amsterdammer*, 27 februari 1991d.
- Ramdas, Anil. 'Het recht op persoonlijke onrust'. *De Groene Amsterdammer*, 3 april 1991e.
- Ramdas, Anil. 'Surinamers kunnen niet schrijven'. *De Groene Amsterdammer*, 29 mei 1991f.
- Ramdas, Anil, en Thomas Spijkerboer. 'De achterkant van het asielbeleid'. *De Volkskrant*, 27 juli 1991g.
- Ramdas, Anil. 'De oorspronkelijke accumulatie van de BCCI. De moslimkapitalisten geloven nog in Marx'. *De Groene Amsterdammer*, 7 augustus 1991h.
- Ramdas, Anil. 'Ook liberaal'. *De Groene Amsterdammer*, 11 september 1991i.
- Ramdas, Anil. 'De gezelligheid van migranten'. *De Groene Amsterdammer*, 25 september 1991j.
- Ramdas, Anil. 'De migrantenervaring als literaire stijl'. *De Volkskrant*, 2 november 1991k.
- Ramdas, Anil. 'De dierenliefde van Aad Kosto'. *De Groene Amsterdammer*, 20 november 1991l.
- Ramdas, Anil. 'Het nut van nutteloze kritiek'. *De Groene Amsterdammer*, 27 november 1991m.
- Ramdas, Anil. 'De zwarte last'. *De Groene Amsterdammer*, 5 februari 1992a.
- Ramdas, Anil. 'De kleine stapjes van de PvdA'. *De Groene Amsterdammer*, 26 februari 1992b.

- Ramdas, Anil. 'The Juniors'. *De Groene Amsterdammer*, 18 maart 1992c.
- Ramdas, Anil. 'Heerlijk, helder, Kosto'. *De Groene Amsterdammer*, 25 maart 1992d.
- Ramdas, Anil. 'Welkom. Het architectonische wonderkind van Aad Kosto'. *De Groene Amsterdammer*, 1 april 1992e.
- Ramdas, Anil. 'Bier, vrijheid, rebellie verliefdheid? Hier was mijn jeugd...'. *VPRO-Gids*, Nr. 25, 20-26 juni 1992f, pp. 12-13.
- Ramdas, Anil. 'Heel de westerse mens'. *NRC Handelsblad*, 12 september 1992g.
- Ramdas, Anil. 'Geen racisme'. *De Volkskrant*, 12 september 1992h.
- Ramdas, Anil. 'Sluiers'. *NRC Handelsblad*, 14 november 1992i.
- Ramdas, Anil. 'Racisme'. *NRC Handelsblad*, 21 november 1992j.
- Ramdas, Anil. 'Afrekening'. 28 november 1992k.
- Ramdas, Anil. *De papegaai, de stier en de klimmende bougainvillea*. De Bezige Bij, 1993a.
- Ramdas, Anil. 'Zandpaden'. *De Groene Amsterdammer*, 3 maart 1993b.
- Ramdas, Anil. 'Alle rampspoed is overkomelijk'. *De Filmkrant*, nr. 132, maart 1993c.
- Ramdas, Anil. 'Imaginaire Nederlanders'. *Onder de warme deken van de moedertaal? Over Vlaams-Nederlandse culturele samenwerking in een eenwordend Europa*. Groenen in het Europees Parlement, Brussel 1993d, pp. 27-37.
- Ramdas, Anil. 'Doktor Murke'. *NRC Handelsblad*, 13 februari 1993.
- Ramdas, Anil. *Ethiek als vitaal belang*. 1ste druk, De Bezige Bij, 1994a.
- Ramdas, Anil. *Het besluit van Mai*. 1ste druk, De Bezige Bij, 1994b.
- Ramdas, Anil. 'Rangen en Standen'. *De Volkskrant*, 8 oktober 1994c.
- Ramdas, Anil, en Fred van Dijk. *Een Surinaamse ballade. 'Wel de snack maar niet de saus'*. De Bezige Bij, 1995.
- Ramdas, Anil. *De beroepsherinneraar en andere verhalen*. De Bezige Bij, 1996.
- Ramdas, Anil. 'Moedwil en kwade trouw bij blanke schrijvers'. *NRC Handelsblad*, 14 maart 1997a.
- Ramdas, Anil. 'Zonder moralisme geen mening'. *De Groene Amsterdammer*, 1 oktober 1997b.
- Ramdas, Anil. 'Fiets'. *Achter de dijken. Buitenlandse schrijvers over Nederland*. René van Stipriaan (red.), 2de druk, Prometheus, 1997c, pp. 134-137.
- Ramdas, Anil. 'Een Hindoe op het Leidseplein'. *PhotoWorks in progress. Constructing Identity*, Rineke Dijkstra et al. Exhibitions International, 1998a, pp. 46-52.
- Ramdas, Anil. 'Goede voornemens'. *NRC Handelsblad*, 28 december 1998b.
- Ramdas, Anil. 'Een laatste groet'. *NRC Handelsblad*, 4 september 2000a.
- Ramdas, Anil. 'Nederlandse journalist'. *NRC Handelsblad*, 16 oktober 2000b.
- Ramdas, Anil. 'Waar bleef het referendum over onafhankelijkheid van Suriname?'. *Vrij Nederland*, 9 december 2000c, pp. 10-12.
- Ramdas, Anil. 'Journalistieke moed'. *NRC Handelsblad*, 17 september 2001.
- Ramdas, Anil. 'Heilige nectar'. *NRC Handelsblad*, 21 januari 2002a.
- Ramdas, Anil. 'Mevrouw, waarom bederft u mijn feestje?'. *NRC Handelsblad*, 1 maart 2002b.
- Ramdas, Anil. 'The horror'. *NRC Handelsblad*, 4 maart 2002c.
- Ramdas, Anil. 'Somaar'. *NRC Handelsblad*, 29 april 2002d.
- Ramdas, Anil. 'Recht voor z'n raap'. *NRC Handelsblad*, 24 juni 2002e.
- Ramdas, Anil. 'De drie spoken van Sagarika Ghose'. *NRC Handelsblad*, 5 april 2003a.
- Ramdas, Anil. 'Cultuur is geen haring'. *NRC Handelsblad*, 7 juli 2003b.
- Ramdas, Anil. 'Het optillen van de Titanic'. *NRC Handelsblad*, 9 augustus 2003c.
- Ramdas, Anil. 'Hekel aan moslims'. *NRC Handelsblad*, 8 december 2003d.
- Ramdas, Anil. *Zonder liefde valt best te leven. Correspondentie uit India*. De Bezige Bij, 2004.

- Ramdas, Anil. 'Gevestigden en Buitenstaanders. Gevangen in een valstrik'. *Daleslezing*, 29 januari 2005, <http://www.daleslezing.nl/burgemeester-dales-lezing/16-anil-ramdas.html>.
- Ramdas, Anil. 'Ontkenning'. *NRC Handelsblad*, 15 januari 2007a.
- Ramdas, Anil. 'Gelijkenis'. *NRC Handelsblad*, 29 januari 2007b.
- Ramdas, Anil. 'Thuis'. *NRC Handelsblad*, 12 februari 2007c.
- Ramdas, Anil. 'Tropenrooster'. *NRC Handelsblad*, 23 april 2007d.
- Ramdas, Anil. 'Eenzaamheid'. *NRC Handelsblad*, 21 mei 2007e.
- Ramdas, Anil. 'Vaderdag'. *NRC Handelsblad*, 18 juni 2007f.
- Ramdas, Anil. 'Etnische eigenaardigheden'. *NRC Handelsblad*, 24 september 2007g.
- Ramdas, Anil. 'Maak na 30 jaar de paranoia rond migratie weer goed'. *NRC Handelsblad*, 10 november 2007h.
- Ramdas, Anil. 'Debat'. *NRC Handelsblad*, 3 december 2007i.
- Ramdas, Anil. 'Een noodzakelijke fantasie'. *Vrij Nederland*, 12 januari 2008a.
- Ramdas, Anil. 'Gute Nacht, Freunde'. *NRC Handelsblad*, 14 juli 2008b.
- Ramdas, Anil. *Paramaribo, de vrolijkste stad in de jungle*. De Bezige Bij, 2009.
- Ramdas, Anil. 'De wind die om Suriname heen waait'. *Suriname en ik*, John Leerdam en Noraly Beyer (red.), Meulenhoff, 2010a.
- Ramdas, Anil. 'Nooit meer een thuiswedstrijd'. *De Groene Amsterdammer*, 17 maart 2010b.
- Ramdas, Anil. 'Waarom weldenkende Nederlanders op Job Cohen moeten stemmen'. *De Groene Amsterdammer*, 21 april 2010c.
- Ramdas, Anil. '15 minuten roem'. *De Groene Amsterdammer*, 2 juni 2010d.
- Ramdas, Anil. 'Een internationaal excuus voor Geert Wilders'. *NRC Handelsblad*, 21 juni 2010e.
- Ramdas, Anil. 'Optimisten noemen het een beweging'. *NRC Handelsblad*, 23 juni 2010f.
- Ramdas, Anil. 'pvv krijgt cultuur als speeltje toegestopt'. *NRC Handelsblad*, 9 augustus 2010h.
- Ramdas, Anil. 'Boerkaverbod: de betekenis van het verbod'. *De Groene Amsterdammer*, 11 augustus 2010i.
- Ramdas, Anil. 'Wansmaak en Wilders? Zeker'. *De Volkskrant*, 28 september 2010j.
- Ramdas, Anil. 'Rechts weet wat het wil, links denkt na'. *NRC Handelsblad*, 29 september 2010k.
- Ramdas, Anil. 'Lekker dom blijven'. *NRC Handelsblad*, 7 januari 2011a.
- Ramdas, Anil. 'Lusteloze allochtonen'. *NRC Handelsblad*, 20 januari 2011b.
- Ramdas, Anil. 'Het culturele drama'. deBuren, 2 februari 2011c, <https://deburen.eu/magazine/759/het-culturele-drama>.
- Ramdas, Anil. 'Het onschuldige racisme in tijden van Sonny Boy'. *NRC Handelsblad*, 17 februari 2011d.
- Ramdas, Anil. 'Heimwee, vroeger gesubsidieerd, nu verboden'. *NRC Handelsblad*, 7 mei 2011e.
- Ramdas, Anil. 'Etniciteit alom in nieuw Nederland'. *NRC Handelsblad*, 9 juni 2011f.
- Ramdas, Anil. 'Ovatie voor Bolkestein'. *De Groene Amsterdammer*, 22 juni 2011g.
- Ramdas, Anil. 'Wat deze burgemeester niet zei over zijn prachtige Amsterdam'. *NRC Handelsblad*, 23 juni 2011h.
- Ramdas, Anil. 'Het dedain voor de Nederlandse cultuur'. *NRC Handelsblad*, 11 augustus 2011i.
- Ramdas, Anil. 'Nu hebben we wat we wilden: agenten pikken niets meer'. *NRC Handelsblad*, 20 oktober 2011j.
- Ramdas, Anil. 'Een rouwdienst voor de slavernij'. *NRC Handelsblad*, 22 december 2011k.
- Ramdas, Anil. *Badal*. 2de ed., De Bezige Bij, 2012.
- Ramdas, Anil, en Pieter Hilhorst. *Ik had me de wereld anders voorgesteld*. Singel Uitgeverijen, 2017.

Secundaire literatuur

- Adhin, J. H. 'De immigratie-dag van Suriname: 5 juni'. *New West Indian Guide*, vol. 48, 1926, pp. 206-19.
- Amatmoekrim, Karin. 'Een monoculturele uitwas'. *De Groene Amsterdammer*, 19 augustus 2015.
- Anbeek, Ton. 'Fataal succes. Over Marokkaans-Nederlandse auteurs en hun critici'. *Literatuur*, jrg. 16, nr. 6, 1999, pp. 335-342.
- Appiah, Kwame Anthony. *Kosmopolitisme. Ethiek in een wereld van vreemden*. Vertaald door H. van der Vegt, Bert Bakker, 2007.
- Appiah, Kwame Anthony. *De leugens die ons binden. Een nieuwe kijk op identiteit*. Vertaald door Maarten Polman, Pluim, 2019a.
- Appiah, Kwame Anthony. 'The Importance of Elsewhere. In Defense of Cosmopolitanism'. *Foreign Affairs*, vol. 98, nr. 20, 2019b, <https://heinonline.org/HOL/LandingPage?handle=hein.journals/fora98&div=29&id=&page=>.
- Arensman, Dirk-Jan. 'Philip Roth – De Vernedering'. *Het Parool*, 4 november 2009.
- Arnold, Markus. 'Between "Post-Colonial" and "Postcolonial"'. Mauritian Fiction as a Paradigm for Literary Postcoloniality in "Different Degrees". *Postcoloniality, Globalization, and Diaspora: What's Next?*, Khasnabish, A. (red.), Rowman & Littlefield, 2019, pp. 51-70.
- Arnoldussen, Paul. 'Ramdas weg bij UvA'. *Het Parool*, 8 september 1992.
- Bajnath, Krish. 'Een ander Surinaams gezicht'. *Sranan. Cultuur in Suriname*, Van Binnendijk, Chandra, en Paul Faber (red.), KIT Amsterdam, 1992, pp. 38-49.
- Bakker, Eveline et al. *Geschiedenis van Suriname. Van stam tot staat*. WalburgPers, 1998.
- Baumhöer, Dany. 'In de buitenbaan. De inhaalspurt van eerstegeneratiestudenten'. *De Groene Amsterdammer*, nr. 9, 26 februari 2020.
- Bax, Sander. "'Waar ernst was, moet spel komen." Harry Mulisch tussen Groot Schrijver en Publieke Intellectueel'. *Tijdschrift voor tijdschriftstudies*, nrs. 25-26, 2009.
- Bax, Sander. *De Mulisch Mythe. Harry Mulisch: schrijver, intellectueel, icoon*. 1ste ed., Meulenhoff, 2015.
- Bax, Sander. *De literatuur draait door. De schrijver in het mediatijdperk*. 1ste ed., Prometheus, 2019.
- Beerlage, Ria. 'Anil Ramdas over de bevrijding van het verleden'. *Weekkrant Suriname*, 21 januari 1993.
- Beerlage, Ria. 'In een harnas is het niet lekker bubbling'en'. *Weekkrant Suriname*, 22 december 1994.
- Benali, Abdelkader. 'Anton de Komlezing'. *Trouw*, 25 november 2020.
- Berends, Lambiek. *Amsterdam Jaaroverzicht 2003*. Het Parool/De Prom, 2003.
- Bessem, Kustaw. 'Hier wordt nagedacht'. *Trouw*, 26 mei 2000.
- Bhai. 'dhan ka dukhra, rijste-smart'. *Soela*, vol. 2, Uitgever W. L. Salm, 1962, pp. 7, https://www.dbnl.org/tekst/_soe001soelo1_01/colofon.php.
- Biezen, Alexander F. van. 'Een voorkeursoptie voor de armen. Bevrijdingstheologie, Paus Franciscus I en duurzame ontwikkeling'. *Academia*, 2015, https://www.academia.edu/36890573/Een_voorkeursoptie_voor_de_armen_Bevrijdingstheologie_paus_Franciscus_I_en_duurzame_ontwikkeling.
- Bleich, Anet, en Geke van der Wal. *Grensgangers. Leven tussen twee culturen*. Ambo, 1990.
- Bleich, Anet. 'Kijk es wat hoog!'. *De Volkskrant*, 10 april 2009.
- Blokker, Jan. 'Lachen'. *De Volkskrant*, 26 feb 1980.
- Bockma, Harmen. 'Kosmopolis zit diep in de problemen'. *De Volkskrant*, 3 februari 2009.
- Boevink, Wim. 'Een rapsodie in roze'. *Trouw*, 15 januari 2008.
- Bol, Brian van der. 'Ook in keurige wijken krijgt de pvv steun'. *NRC Handelsblad*, 3 maart 2020.
- Boomsma, Arie, en Stephan Sanders. *De man en zijn lichaam*. Contact, 2010.
- Borg, Lucette ter, en Bas Blokker. 'Wie op Uilenstede woont, wil er weg; Een getto voor groentjes'. *NRC Handelsblad*, 17 februari 1996.

- Bouazza, Hassnae. 'Opeens gaat het debat in de Kamer wél te ver'. *NRC Handelsblad*, 21 januari 2022.
- Bouma, Japke-d. 'Bent u al gebeld?'. *NRC Handelsblad*, 16 januari 1999.
- Bruijn, Peter de. 'Verplicht kijken naar Nova en Netwerk'. *NRC Handelsblad*, 18 oktober 1997.
- Brunt, Emma. 'De intellectueel en het basketbalveldje'. *Het Parool*, 24 december 1992.
- Brunt, Emma. 'Anil Ramdas'. *Avenue*, januari 1993.
- Brussen, Bert. 'Soap: Zwagerman vs. Ramdas (deel2784593251)'. *The Post Online*, 18 september 2010, geraadpl. 20 januari 2022, <https://tpo.nl/2010/09/18/soap-zwagerman-vs-ramdas-deel-2784593251/>.
- Buddingh', Hans. 'Gemenebest-plan zaait in Suriname slechts verwarring'. *NRC Handelsblad*, 23 februari 1991.
- Buddingh', Hans. *De geschiedenis van Suriname*. Het Spectrum, 1995.
- Bukman, Bert. 'Het verloren verleden'. *HP/De Tijd*, 4 december 1992.
- Butler, Patrick. 'Godfather of Multiculturalism Stuart Hall dies at age 82'. *The Guardian*, 10 februari 2014, <https://www.theguardian.com/education/2014/feb/10/godfather-multiculturalism-stuart-hall-dies>.
- Choenni, C.E.S. *Hindostaanse contractarbeiders 1873-1920. Van India naar de plantages in Suriname*. LM Publishers, 2016, pp. 31-484.
- Clerix, Lore. 'De literair-sociologische inbedding van migrantenauteurs in Nederland en Vlaanderen'. Masterscriptie, Universiteit Gent, 2015.
- Cloostermans, Mark. 'Trivial Pursuit met Anil Ramdas'. *De Standaard*, 15 april 2011.
- Coates, Ta-Nehisi. *Tussen de wereld en mij*. Amsterdam University Press, 2015.
- Cohen, Mischa. 'Koning van de allochtonen'. *Vrij Nederland*, april 2019, <https://www.vn.nl/anil-ramdas-nooit-meer-thuis/>.
- Cummings, Ronald, en Alison Donnell (red.). *Caribbean Literature in Transition, 1970-2020: Volume 3*. Cambridge University Press, 2020.
- De Meyer, Bernard. 'Posture et écriture. Le Mabanckou post-Renaudot'. *Tydskrif vir Letterkunde*, vol. 52, nr. 1, Academy of Science of South Africa, september 2019, <https://doi.org/10.4314/tvl.v52i1.14>.
- Derksen, Guido. *Hutspot Holland. Gesprekken over de multi-etnische staat van Nederland*. 1ste ed., Atlas, 2005.
- Dijk, Teun van. *Elite Discourse and Racism*. Sage Publications, 1993.
- Dijk, Yra van. *Afgrond zonder vangnet. Liefde en geweld in het werk van Arnon Grunberg*. 1ste druk, Nijgh & Van Ditmar, 2018.
- Donkers, Sander. 'Interview met Bert Brussen: "Ik werd ziek van de verzuring in mezelf"'. *Vrij Nederland*, 25 april 2013.
- Doppert, Monique. 'Rector staat achter onderzoeker, maar: "Affaire Ramdas is geen zaak voor de UvA"'. *Folia*, jrg. 46, nr. 4, 11 september 1992.
- Du Bois, Jul. M. *Suriname in ontwikkeling (foto's spreken de waarheid)*. 25 februari 1980. *De Revolutie*. Du Bois (uitgever), z.d.
- Du Bois, W.E.B., en Brent Hayes Edwards. *The Souls of Black Folk*. Oxford University Press, 2007. *EBSCO-host*, <https://search-ebSCOhost-com.ezproxy.leidenuniv.nl/login.aspx?direct=true&db=e000xww&AN=257843&site=ehost-live>.
- Dura, Lex. 'Ramdas tegen de rest van de wereld'. *Vrij Nederland*, 19 september 1992.
- Eftting, Maud. 'De potentat en het sterretje'. *De Volkskrant*, 5 mei 2000.
- Enkevort, Maria Gertrudis van. *The Life and Work of Otto Huiswoud: Professional Revolutionary and Internationalist (1893-1961)*. University of the West Indies, 2000.
- Ephimenco, Sylvain. '(Centrum)rechts'. *Trouw*, 16 september 2010.
- Ephimenco, Sylvain. 'Zelfmoordenaars'. *Trouw*, 21 februari 2012.
- Esajas, Mitchell, en Jessica de Abreu. 'Dit vergeten echtpaar streed honderd jaar geleden al tegen racisme'. *De Correspondent*, 7 mei 2018.

- Essed, Philomena. *Alledaags racisme*. Sara, 1984.
- Etty, Elsbeth. 'Meer ambities dan talent'. *NRC Handelsblad*, 14 april 2011.
- Etty, Elsbeth. 'Ik wou dat we nog gevaarlijk waren'. *NRC Handelsblad*, 17 februari 2012.
- Eyck, A. van. *De Vraagbaak. Almanak voor Suriname 1955*. Radhakishun & Co., 1954, https://www.dbnl.org/tekst/_suroo1195501_01/.
- Faber, Jaap. 'Ramdas tegen Zwagerman: een fittie op niveau?'. *deBuren*, 8 februari 2011, <https://deburen.eu/magazine/845/ramdas-tegen-zwagerman-een-fittie-op-niveau>.
- Februari, M. 'Het Blauwe Licht'. *De Volkskrant*, 30 september 1999.
- Ferrier, Lilian. 'Misbruik en hypocrisie'. *Hindoestanen. Van contractarbeiders tot Surinamers 1873-1998*, Stichting Hindostaanse Immigratie, Paramaribo, 1998.
- Fokken, Margriet. *Beyond being Koelies and Konráki. Constructing Hindostani identities in Suriname in the era of indenture 1873-1921*. Verloren, 2018.
- Fortuin, Arjen. 'Ik maak sculpturen van taal'. *NRC Handelsblad*, 14 mei 2016.
- Franssen, Thomas, en Daan Stoffelsen. 'De witte motor'. *De Groene Amsterdammer*, 19 augustus 2015.
- Geelen, Jean-Pierre. 'Tot waar?'. *De Volkskrant*, 6 november 2004.
- Geelen, Jean-Pierre. 'Digitaal incontinenten blijken doodgewone mensen'. *De Volkskrant*, 22 april 2010.
- Gelder, Henk van. 'Anil Ramdas: de intellectuele, ernstig docerende gast'. *NRC Handelsblad*, 22 juni 1992.
- Gelder, Henk van. 'Een onnozel misverstand'. *NRC Handelsblad*, 31 mei 2000.
- Gobardhan-Rambocus, Lila. *Onderwijs als sleutel tot maatschappelijke vooruitgang. Een taal- en onderwijs-geschiedenis van Suriname, 1651-1975*. Walburg Pers, 2001.
- Goedegebuure, Jaap. 'Migratie als keurmerk'. *HP/De Tijd*, 4 december 1992.
- Goldberg, David Theo. 'Whither West? The Making of a Public Intellectual'. *Education and Cultural Studies. Toward a Performative Practice*. Henry A. Giroux en Patrick Shannon (red.), Routledge, 1997.
- Gowricharn, Ruben. *Miskend verleden. Hindostaanse boeren in Suriname 1880-1980*. Verloren, 2020.
- Graat, John. 'Hindoestaans dilemma van Ramdas'. *Brabants Dagblad*, 20 januari 1995.
- Griend, Robert van de, en Sander Donkers. 'De week waarin...'. *Vrij Nederland*, 23 september 2010.
- Grijpstra, B.G. *Case-studies van landbouwers in Nickerie (onderzoeksproject no. Soc/67/1). Verslag van een onderzoek verricht onder leiding van Drs. G. Kalshoven*. Landbouwhogeschool-Wageningen Centrum voor Landbouwkundig onderzoek in Suriname, juli 1968, <https://library.wur.nl/WebQuery/wurpubs/fulltext/360407>.
- Grootenboer, Doris. 'Van feijoada tot gestoofd geitenvlees. Schrijvers over hun Caribische lievelingskostjes'. *Algemeen Dagblad*, 14 maart 1996.
- Haakmat, André. 'Kern'. *De Volkskrant*, 12 september 1992.
- Haar, Marleen van der, en Dvora Yanow. 'Allochtoon als metafoer en categorie. Over de handelingsimplies van beleidstaal'. *Beleid en Maatschappij*, vol. 38, nr. 2, 2011, pp. 160-178.
- Haarnack, Carl, en Garrelt Verhoeven. 'Manifest in herdruk'. *Boeken die geschiedenis schreven*, Van Ommen, Kasper, en Garrelt Verhoeven (red.), Athenaeum, 2022, pp. 229-235.
- Haasbroek, Jan. 'Van de bank af gezien'. *De Volkskrant*, 27 juni 1992.
- Hall, Stuart. *Het minimale zelf en andere opstellen*. SUA, 1991.
- Hall, Stuart. *Familiar Stranger*. Penguin|Random House, 2018.
- Ham, Laurens. *Door Prometheus geboeid. De autonomie en autoriteit van de moderne Nederlandse auteur*. Literatoren, 2015.
- Hansen, Han. 'Structuur nog altijd koloniaal bepaald. Surinames grote sprong is aanloopje gebleven'. *De Volkskrant*, 9 november 1976.
- Hartmans, Rob. *Geestdrift met verstand. Geschiedenis van De Groene Amsterdammer van 1877 tot nu*. Spectrum, 2020.

- Heijne, Bas. 'Met de moed der wanhoop'. *Het nationaalsocialisme als rancuneleer*, Menno ter Braak, Prometheus, 2022.
- Heilbron, Miguel. "Niet voor Surinamers." Amsterdam sloot complete wijken voor niet-witte Nederlanders'. *De Correspondent*, 14 oktober 2017, <https://decorrespondent.nl/7450/niet-voor-surinamers-amsterdam-sloot-complete-wijken-voor-niet-witte-nederlanders/2985802603850-109bbf2d>.
- Hekkema, Herma. 'Anil Ramdas en het verlangen naar normale mensen'. *Nieuwsblad van het Noorden*, 2 september 1994.
- Helman, Albert (red.). *Cultureel mozaïek van Suriname. Bijdrage tot onderling begrip*. De Walburg Pers, 1977.
- Hermans, W.F. *De laatste resten tropisch Nederland*. 1ste druk, De Bezige Bij, 1969.
- Heukels, Rob. 'Radeloosheid groeit in hoofdstad Suriname'. *Nieuwsblad van het Noorden*, 14 januari 1981.
- Heynders, Odile. *Writers as Public Intellectuals. Literature, Celebrity, Democracy*. 1ste druk, Palgrave Macmillan, 2016.
- Hilhorst, Pieter. 'Meneer Bovary'. *Ik had me de wereld anders voorgesteld*, Querido, 2017, pp. 11-20.
- Hindori, Djaienti. 'Geschiedenis van onze landbouw'. *Hindostanen. Van contractarbeiders tot Surinamers 1873-1998*, Stichting Hindostaanse Immigratie, Paramaribo, 1998, pp. 19-39.
- Hinds, Donald. *Journey to an Illusion: The West Indian in Britain*. Heinemann, 1966.
- Hoedeman, Jan. 'Vogelaar komt op voor geraakte kroonprinses'. *De Volkskrant*, 8 oktober 2007.
- Hoefte, Rosemarijn. *Suriname in the Long Twentieth Century. Domination, Contestation, Globalization*. Palgrave Macmillan, 2014.
- Jadnanansing, Carlo. *83 Recensies over boeken, films, toneel- en muziekoptredens*. Ralicon, 2018.
- Jansen van Galen, John. 'Waarom Nederland zich verloochent'. *Esquire*, maart 1994.
- Jansen van Galen, John. 'Allochtone meisjes van Nederland: wordt zwanger'. *Het Parool*, 29 maart 1996.
- Jansen van Galen, John. *Het Surinamesyndroom. De PvdA tussen Den Haag en Paramaribo*. Prometheus, 2001.
- Jansen van Galen, John. 'Een genadeloos zelfportret'. *Het Parool*, 30 maart 2011.
- Jensen, Stine. 'Eén kuchje is antwoord A'. *NRC Handelsblad*, 19 januari 2002.
- Jong, Sjoerd de. 'Zwagerman verdedigt zijn integriteit'. *NRC Handelsblad*, 7 april 1997.
- Jong, Sjoerd de. 'De dood van een "broertje"'. *NRC Handelsblad*, 26 juli 2013a.
- Jong, Sjoerd de. 'Bij autofictie mag een lezer best weten om wie het gaat'. *NRC Handelsblad*, 23 november 2013b.
- Jong, Sonja de. 'Gepruil over al dat onrecht'. *Haarlems Dagblad*, 11 mei 2011.
- Kempens, Michiel van. *De knuppel in het doksenhok. Leven in de Surinaamse letteren*. De Volksboekwinkel, 1987.
- Kempens, Michiel van (red.). *Privé-domein van de Surinaamse letteren*, Stichting Surinaams Museum, nr. 51, november 1993, pp. 118-129.
- Kempens, Michiel van. *Een geschiedenis van de Surinaamse literatuur*. De Geus, Breda, 2003.
- Kempens, Michiel van. 'De demonen van Anil Ramdas'. *De gids*, vol. 8, 2012, pp. 27-29, <https://de-gids.nl/2012/no8/de-demonen-van-anil-ramdas>.
- Kempens, Yves van. 'Verder gaan waar moeder stopte'. *De Groene Amsterdammer*, 18 januari 1995.
- Kempens, Yves van. 'Bestemming is belangrijker dan afkomst'. *De Groene Amsterdammer*, 24 april 1996.
- Kennedy, James C. *Een beknopte geschiedenis van Nederland*. Prometheus, 2017.
- King, Frank. 'Een intellectueel'. *Black Flash*, jrg. 3, nr. 1, februari 1993, uitgeverij SMAU.
- Koelwijn, Rinske. 'Was Joost onder een tram gekomen, dan had ik geen boek geschreven'. *NRC Handelsblad*, 13 maart 2020.
- Koren, Timo. 'Literatuur blijft wit, dat is een keuze'. *Trouw*, 4 september 2015.
- Korver, Henny, en Ron Govaars. 'Desi Bouterse: kleine slang werd boa constrictor'. *De Telegraaf*, 18 december 1982.

- Kranenburg, Mark. 'Een stille, eigengereid wegbereider'. *NRC Handelsblad*, 24 januari 2020.
- Kreeke, Guido van de. 'Bouterse roept op tot actie tegen Nederland'. *De Telegraaf*, 24 januari 1983.
- Kumar, Meenakshi. 'Writers Fumble And Block In The Absence Of Ideas'. *HT City*, 23 februari 2002.
- Lange, Matthew. 'Democracy and British Plantation Colonialism'. *APSA 2010 Annual Meeting Paper*, 2010, <https://ssrn.com/abstract=1642831>.
- Lawson Welsh, Sarah J. 'The Caribbean and Britain'. *Caribbean Literature in Transition, 1970-2020: Volume 3*. Ronald Cummings en Alison Donnell (red.), Cambridge University Press, 2020, pp. 253-268.
- Lechner, Frank J. *The Netherlands. Globalization and National Identity*. Routledge, 2008.
- Levering Lewis, David. *W.E.B. Du Bois 1868-1919. Biography of a Race*. Holt, 1994.
- Lionarons, Wilfred. 'Mannen hier willen echte macho's zijn'. *Weekkrant Suriname*, 18-24 februari 1989.
- Lionarons, Wilfred. 'Essays en verhalen over alles en nog wat. Interessante ontmoetingen en herinneringen van een veelschrijver'. *Weekkrant Suriname*, 13 juni 1996.
- Loof, J.P., en Nicola Jägers. 'Artikel 1 – Gelijke behandeling'. *Nederland Rechtsstaat*, <https://www.nederlandrechtsstaat.nl/grondwet/inleiding-bij-hoofdstuk-1-grondrechten/artikel-1-gelijke-behandeling/>.
- Lotens, Walter. *Engagement met of zonder God. Atheïst onder missionarissen*. Garant, 2016.
- Lotens, Walter. 'Badal: tandenknarsend lezen'. *Oso*, nr. 2, 2011.
- Lucassen, Jan, en Leo Lucassen. *Migratie als DNA van Amsterdam. 1550-2021*. Atlas Contact, 2021.
- Lucassen, Leo. 'Sekse en nationaliteit als ordenend principe'. *Sociaal Nederland. Contouren van de twintigste eeuw*. C. van Eijl et al. (red.), Aksant, 2001.
- Ludriks, Huib. 'Ben ik eigenlijk wel rechts genoeg?'. *De God van Nederland*, nr. 17, jan-juni 2018, pp. 20-21.
- Maes-Jelinek, H. 'V.S. Naipaul: A Commonwealth Writer?'. *Revue des Langues Vivantes*, Société Française Closset, 1967, pp. 499-513.
- Marhé, Usha. *Tapu sjén. Bedek je schande. Surinamers en incest*. Van Gennep, 1996.
- Mat, Joke, en Barbara Rijlaarsdam. 'Vergis je niet, hij is echt hard'. *NRC Handelsblad*, 3 maart 2010.
- Meines, Rob, en Robert van de Roer. 'Verwachte 'doorbraak' brengt Centrum-democraten in roes'. *NRC Handelsblad*, 4 april 1992.
- Meizoz, Jérôme. 'Die posture und das literarische Feld. Rousseau, Céline, Ajar, Houellebecq'. *Text und Feld. Bourdieu in der literaturwissenschaftlichen Praxis*, Joch, Markus (red.), De Gruyter, 2005, pp. 177-188.
- Moerman, Jacob. 'Treffend beeld van Mai'. *Drents Groningse Pers*, 25 november 1994.
- Moore-Gilbert, Bart. *Postcolonial Life-Writing. Culture, Politics and Self-Representation*. Routledge, 2009.
- Moraes, Dom. 'A moment at Neembrana... a journalist's sketch of Naipaul'. *Bombadil Publishing*, 6 mei 2009, <https://bombadilpublishing.wordpress.com/2009/05/06/a-moment-at-neembrana-a-journalists-sketch-of-naipaul/>.
- Mreijen, Anne-Marie. 'Koloniale dilemma's'. *De rode canon. Een geschiedenis van de Nederlandse sociaal-democratie in 32 verhalen*. Wiardi Beckman Stichting, 2010, pp. 40-41, https://www.wbs.nl/sites/default/files/2017-09/koloniale_dilemmaoc.pdf.
- Mulder, Eildert. 'Het is allemaal de schuld van de Frankfurter Schule'. *Trouw*, 20 augustus 2011.
- Mulder, Reinjan. 'Milde verhalen van Anil Ramdas'. *NRC Handelsblad*, 29 maart 1996.
- Muus, Dries. 'Missers van de schoolmeester'. *HP/De Tijd*, 8 april 2011.
- Nieuwenhuis, Evert. 'Naar moeder India'. *De Groene Amsterdammer*, 26 augustus 2000.
- Nijs, Thimo de et al. *Geschiedenis van Holland. 1795 tot 2000*. Verloren, 2003.
- Nourhussen, Seada. 'Witte mensen zijn doodsbang hun macht kwijt te raken'. *Trouw*, 27 december 2016.
- Obbema, Fokke. 'De wereld staat even stil'. *De Volkskrant*, 21 maart 1998.
- Oldewarris, Hans, en Peter de Winter. 'Tussen elite en massa'. *20 years 010*, Hans Oldewarris (red.), 010 Uitgevers, 2003.

- Oomens, L. 'Een dochter van achttien jaar'. *Algemeen Dagblad*, 20 januari 1995.
- Oostindie, Gert. 'De onvoltooide dekolonisatie en de geschiedschrijving van Suriname'. *Leidschrift*, vol. 6, nr. 2, 1990, pp. 5-26, https://www.academia.edu/35408095/De_onvoltooide_dekolonisatie_en_de_geschiedschrijving_van_Suriname.
- Oostindie, Gert, en Inge Klinkers. *Knellende Koninkrijksbanden. Het Nederlandse dekolonisatiebeleid in de Caraïben, 1940-2000. Deel II, 1954-1975*. Amsterdam University Press, 2001.
- Oranje, Joost. "Bruidsschat Suriname was wellicht te groot". *NRC Handelsblad*, 4 december 2000.
- Osstyn, Karel. 'Herinneringskunstenaar'. *De Standaard*, 9 mei 1996.
- Oudenampsen, Merijn. 'Over Badal en het racisme-debat'. 6 mei 2014, geraadpleegd 7 mei 2019, <https://merijn-oudenampsen.org/2014/05/06/racisme-stephan-sanders-en-anil-ramdas/?fbclid=IwARoYcHeV5eDKe-OCXBpLGfPGUTSr7W5SeYnRngUA921yVCZUmk3wHIUloOisOuden>
- Parascandola, Louis J. (red.). *Look for Me All Around You: Anglophone Caribbean Immigrants in the Harlem Renaissance*. Wayne State University Press, 2005.
- Paternotte, Bas. 'Lezerspost: Joost Zwagerman over de hufterigheid van Anil Ramdas'. *The Post Online*, 21 oktober 2011, <https://tpo.nl/column/lezerspost-joost-zwagerman-over-de-hufterigheid-van-anil-ramdas/>.
- Peeters, Carel. 'Het vaderland in je hoofd'. *Vrij Nederland*, 12 december 1992.
- Peeters, Carel. 'Een burger-turier'. *Vrij Nederland*, 16 maart 1996.
- Peters, Arjan. 'Schijnwerpers maken eenzaam'. *De Volkskrant*, 16 april 2011.
- Ponzanesi, Sandra, en Adriano José Habel (Red.). *Postcolonial Intellectuals in Europe. Critics, Artists, Movements and Their Publics*. Rowman & Littlefield, 2018.
- Pos, Hugo. 'Surinaamse dromen – Nostalgie als excuus voor eigen falen'. *Trouw*, 19 december 1992.
- Pos, Hugo. 'Ramdas, criticus en pleitbezorger van de migrant'. *Trouw*, 26 april 1996.
- Posnock, Ross. 'Culture has no Color'. *Color & Culture. Black Writers and the Making of the Modern Intellectual*, Harvard University Press, 1998.
- Prakash, Jeevan. *Autobiography of An Indian Indentured Labourer. Munshi Rahman Khan 1874-1972*. Shipra, 2005.
- Prins, Baukje. *Voorbij de onschuld. Het debat over integratie in Nederland*. Van Gennep, 2de druk, 2004.
- Pryser Libell, Henrik, en Richard Martyn-Hemphill. '25 Years Later, Norway Files Charges in Shooting of 'Satanic Verses' Publisher'. *The New York Times*, 10 oktober 2018.
- Reeser, Pepijn. *Desi Bouterse. Een Surinaamse tragedie*. Prometheus, 2015.
- Ruyters, Jan. 'Hopelijk is dit niet Ramdas' echte leven'. *Trouw*, 2 april 2011.
- Rahan, Stuart. 'Badal: de verandering van Anil Ramdas?'. *Caraïbisch Uitzicht*, 6 april 2011, <https://werk-groepcaraibischeletteren.nl/badal-de-verandering-van-anil-ramdas/>.
- Ramadhin, Hardeo. 'Nickerianen vroeger alleen via waterwegen naar Paramaribo'. *Nickerie. Net*, 8 augustus 2014, <https://www.nickerie.net/News2014/2014-08-08%20-%20%20Nickerianen%20vroeger%20alleen%20over%20water%20naar%20Paramaribo.htm>.
- Ramaer, Joost. 'Bestuurlijke perikelen bij De Balie (Gerectificeerd)'. *De Volkskrant*, 25 augustus 2005.
- Ramaer, Joost. 'Tekort Balie kan oplopen tot miljoen'. *De Volkskrant*, 15 september 2005.
- Ramdas, Raj. *Kahán Hai U. Waar is zij*. Uitgeverij Maya, 2003.
- Ramsodh, Hans. *Suriname 1933-1944: Koloniale politiek en beleid onder gouverneur Kielstra*. Proefschrift Universiteit van Utrecht, 1990.
- Ramsodh, Hans. *Surinaams onbehagen. Een sociale en politieke geschiedenis van Suriname 1865-2015*. Verloren, 2018.
- Rao, Rahul. *Postcolonial Cosmopolitanism: Between Home and the World*. Oxford UP, 2008, https://ora.ox.ac.uk/objects/uuid:2a2ffeda-1184-4bdb-a992-d2e751a4f442/download_file?file_format=pdf&safe_

- filename=uuid6eb91e22-9563-49a2-be2b-402a4edd99b5-THESIS01.pdf&type_of_work=Thesis.
- Reijmer, Loes. 'Cum laude geslaagd, in desillusie gestorven'. *De Volkskrant*, 18 februari 2012.
- Renselaar, H.C. 'De houding van de Creoolse bevolkingsgroep in Suriname ten opzichte van de andere bevolkingsgroepen'. *Bijdragen tot de taal-, land- en volkenkunde*, vol. 119, nr. 1, januari 1963.
- Rijswijk, Roos van. 'Hedendaags engagement, een onderzoek naar theorieën over een nieuwe vorm van literair engagement na het postmodernisme'. Bachelorscriptie, 2011.
- Roth, Philip. *De vernedering*. De Bezige Bij, 2009.
- Rozema, Hilbrand. 'Anil Ramdas, gevallen in een vallend land'. *Nederlands Dagblad*, 2 maart 2012.
- Sahraoui, Myriam, et al. 'Iedereen is welkom in De Balie, ook Durlacher'. *De Volkskrant*, 24 maart 2005.
- Said, Edward. 'Intellectuals in the Post-Colonial World'. *Salmagundi*, Skidmore College, nr. 70/71, spring-summer 1986, pp. 44-64, <https://www.jstor.org/stable/40547786>.
- Said, Edward. *Culture and Imperialism*, 1ste ed., Vintage Books, 1994, https://monoskop.org/images/f/f9/Said_Edward_Culture_and_Imperialism.pdf.
- Sanders, Stephan. *Iets meer dan een seizoen*. De Bezige Bij, 2013.
- Scheffer, Paul. 'Steeds weer op en neer'. *NRC Handelsblad*, 18 december 1992.
- Scheffer, Paul. 'Het multicultural drama'. *NRC Handelsblad*, 29 januari 2000.
- Schipper, Mineke. 'Ik werd uitgemaakt voor bounty'. *Trouw*, 29 april 1995.
- Schöttelndreier, Mirjam. 'Promotor zoekt steun tegen "Surinamertje pakken"'. *De Volkskrant*, 10 september 1992.
- Schouten, Rob. 'Met ongefundeerde superioriteitsgevoelens kun je prima bij FvD terecht'. *Trouw*, 5 maart 2018.
- Schulte Nordholt, Larissa en Remco Raben. 'Principes? Niet overzee'. *De Groene Amsterdammer*, 7 februari 2019.
- Schutte, Xandra. 'Mama! Monster!'. *De Groene Amsterdammer*, 28 juli 2010.
- Siddiqui, Frank. 'Rapport over asielzoekers kost wetenschapper baan'. *Trouw*, 9 september 1992.
- Siebers, Hans, et al. 'Etno-productie in Nederland. Etniciteit en etnische discriminatie als gevolg van de Nederlandse politiek en media'. *Diversiteit en discriminatie. Onderzoeken naar processen van in- en uitsluiting*. Marija Davidovic (red.), Amsterdam University Press, 2015, pp. 245-262.
- Sierksma, Peter. 'Willem Frederik Hermans leest voor in De Avonden'. *Trouw*, 30 december 1994.
- Sitalsing, Sheila. 'Anil'. *De Volkskrant*, 20 februari 2012.
- Sitalsing, Sheila. 'De "koning der alloctonen" wiens stem gemist wordt in tijden van loopgravenoorlogen over cultuur, identiteit en sektarisme.' *De Volkskrant*, 30 april 2019.
- Skidelsky, William. 'The Humbling by Philip Roth'. *The Guardian*, 25 oktober 2009.
- Soest, Marjo van. 'De tere snaar van Anil Ramdas. Het licht door het zijraam van de bibliotheek in Paramaribo'. *Vrij Nederland*, 31 januari 1998, pp. 38-39.
- Sommer, Martin. 'Links koestert de gevestigde macht'. *De Volkskrant*, 18 september 2010.
- Sontrop, Th. 'Naipaul'. *De Volkskrant*, 24 april 1982.
- Soudagar, Roxane. 'Gerke Nauta (1968-2021): "televisievader" van BNNVara'. *Het Parool*, 25 april 2021.
- Spek, Erik van der. 'Deelnemer, geen toeschouwer'. Nr. 4, 1994, pp. 12-14.
- S.T. 'Bij griep in een bad met blauwsel'. *Onze Wereld*, februari 1998, p. 25.
- Sterren, Leo van der. 'Een fatale tulpenwang. "Lalla Rookh" als literaire hype'. *Hollands Maandblad*, jrg. 2004, nr. 1, 2004, pp. 674-685.
- Stuurman, Siep. 'Terugblik op een Ancien Régime. Nederland in de twintigste eeuw'. *Sociaal Nederland. Contouren van de twintigste eeuw*, Corrie van Eijl et al. (red.), Aksant, 2001.
- Sukul, Kamla. *Waar de lotus bloeit*. Vertaald door Rinia Ramdas-Kanhai, N.V. Djiniipi, 2011.
- Swaan, Abram de. *Het lied van de kosmopoliet*, 1ste ed., Meulenhoff, 1987.

- Thomé, P.F. 'Genoeg om 500.000 zwembadjes mee te vullen'. *NRC Handelsblad*, 22 december 1997.
- Trompers, Andre. 'pvv doet het voor Henk en Ingrid'. *BN De Stem*, 23 april 2010.
- Uphoff, Manon. 'Léés het boek!'. *De Groene Amsterdammer*, 11 mei 2011.
- Vaessens, Thomas. *De revanche van de roman*. Van Tilt, 2de druk, 2009.
- Van Rossum. 'De zaak Anil R. Een getuigenverklaring'. *GeenStijl*, 25 oktober 2011, https://www.geenstijl.nl/2749641/de_zaak_anil_nog_een_nieuwe_le/#comments.
- VandenBroucke, Johan. 'Schelmen en schrijvers'. *Knack*, 5 juni 1996.
- Veer, P. van der, en S. Vertovec. 'Brahmanism Abroad: On Caribbean Hinduism as an Ethnic Religion'. *Ethnology*, vol. 30, nr. 2, 1991, pp. 149-166.
- Veerman, Arielle. *De langste adem*. Prometheus, 2020.
- Veilbrief, Arnaud. 'Het intellectuele bordel'. *NRC Handelsblad*, 25 september 2006.
- Verbraak, Coen. 'Anil Ramdas, kleine professor uit Nickerie'. *Vrij Nederland*, februari 2013.
- Verhaeghe, Pieter-Paul. 'De discursieve kracht van het begrip 'allochtoon''. *Poliargus Paper 2* (2010): 2-9.
- Vernooij, Joop. 'Kerk in de rui'. *Oso. Tijdschrift voor Surinaamse taalkunde, letterkunde en geschiedenis*. Jrg. 33. 2014, pp. 36-51, https://www.dbnl.org/tekst/_os0001201401_01/_os0001201401_01_0004.php.
- vG, X. 'Nigger-nigger-nigger-nigger-nigger-nigger-nigger'. *De Volkskrant*, 1 februari 1993.
- Vianen, Bea. *Strafhok*. Cossee, 2022.
- Voortman, Frans. 'Paramaribo, de vrolijkste stad in de jungle'. *Parbode*, 22 maart 2009, <https://www.parbode.com/paramaribo-de-vrolijkste-stad-in-de-jungle/>.
- Waard, Peter de. 'Scotty Gravenberch (1970-2020): De man die al in 1998 Zwarte Piet aanpakte'. *De Volkskrant*, 9 september 2020.
- Walle, J. van de. *Een oog boven Paramaribo*. Querido, Amsterdam, 1975.
- Webeling, Pieter. 'De vermoeienissen van een migrant volgens publicist Anil Ramdas'. *Rails*, augustus/september 1994, pp. 40-44.
- Wieg, Rogi. 'Heeft de grachtengordel wel eens een echte Marokkaan gezien?'. *Het Parool*, 13 januari 1995.
- Wielenga, Friso. *Nederland in de twintigste eeuw*. Boom, 2009.
- With, Julian. 'Anil Ramdas, de vibrator van het blanke geweten'. *Black Flash*, jrg. 4, nr. 2, juli 1994, uitgeverij SMAU, pp. 19-28.
- Witte, Rob. *Al eeuwenlang een gastvrij volk. Racistisch geweld en overheidsreacties in Nederland (1950-2009)*. Aksant, 2010.
- Woltjer, J.J. *Recent verleden. Nederland in de twintigste eeuw*. Balans, 1992.
- Youskine, Nuweira. 'Schrijver van Surinaamse afkomst Anil Ramdas: "In wat voor land leef ik eigenlijk?"'. *Volzin*, 1 april 2011a, pp. 6-9, https://issuu.com/volzin/docs/volzin11-7anil_ramdas.
- Youskine, Nuweira. 'Gevangenis'. *Trouw*, 20 oktober 2011b.
- Zwagerman, Joost. 'Literatuur als inloophoud'. *NRC Handelsblad*, 28 maart 1997.
- Zwagerman, Joost. 'De Halve Discussies van Ons Soort Mensen'. *De Volkskrant*, 12 december 1998.
- Zwagerman, Joost. 'Het fascisme is overal'. *De Volkskrant*, 24 maart 2000a.
- Zwagerman, Joost. 'Teveel debuten?'. *De Volkskrant*, 1 december 2000b.
- Zwagerman, Joost. 'Links helpt Wilders door pvv-kiezers te kleineren'. *De Volkskrant*, 27 september 2010.

Anoniem

- Aankondiging zonder titel. (Over dat Ramdas geschrapt werd als spreker op een congres van de Universiteit van Amsterdam omdat hij een honorarium van 3000,- gulden vroeg.) *Vrij Nederland*, 18 november 1995.
- 'Aanbieding huldeblijk'. *De West. Nieuwsblad uit en voor Suriname*, 22 april 1924.

- ‘Anil Ramdas in botsing met Justitie en universiteit’. *Weekkrant Suriname*, 17 september 1992.
- ‘Anil Ramdas op zoek naar de eigenzinnige allochtoon’. *Haarlems Dagblad*, 18 april 1996.
- ‘Anil Ramdas over de kleine verhalen... Wat moet kunnen en wat niet’. *De Morgen*, 28 juni 1996.
- ‘Anil Ramdas verliest slepende strijd met justitie’. *Folia*, 20 augustus 1993.
- ‘Anil Ramdas winnaar E. du Perronprijs. Een medicijn tegen zelfgenoegzaamheid’. *Brabants Dagblad*, 22 januari 1998.
- ‘Anil Ramdas wordt directeur van de Balie’. *De Volkskrant*, 8 juli 2003.
- ‘Athenaeum top 10’. *De Groene Amsterdammer*, 3 april 1996.
- ‘Athenaeum top 10’. *De Groene Amsterdammer*, 10 april 1996.
- ‘Bij militaire coup in Suriname 7 doden’. *Het Parool*, 26 februari 1980.
- ‘Bolkestein: Moslims moeten zich aanpassen’. *NRC Handelsblad*, 9 september 1991.
- ‘Bolkestein: Moslim moet zich aan de Nederlandse norm houden’. *Leeuwarder Courant*, 9 september 1991.
- ‘Botsing met militairen. President van Suriname weg’. *Leeuwarder Courant*, 5 februari 1982.
- ‘Dé coke-route via Nederland. Politie Suriname: dit jaar 10.000 kilo’. *Het Parool*, 23 december 1989.
- ‘De Groene is rechter te snel af met artikel’. *Het Vrije Volk: Democratisch-socialistisch dagblad*, 10 januari 1991.
- ‘De ideale avond van Peter van Ingen’. *Nieuwsblad van het Noorden*, 29 mei 1992.
- ‘De ontwikkeling van West-Suriname’. *Vrije Stem. Onafhankelijk weekblad voor Suriname*, 5 december 1975.
- ‘Demonstratie tegen de apartheid’. *Nieuwsblad van het Noorden*, 24 december 1976.
- ‘Demonstratie tegen Z-Afrika’. *Trouw*, 20 januari 1977.
- ‘Denk je wit of denk je zwart?’. *De Volkskrant*, 19 april 1996.
- ‘Feest was waardig’. *Vrije Stem. Onafhankelijk weekblad voor Suriname*, 28 november 1975.
- ‘Geen Cuba maar Cyprus’. *Algemeen Handelsblad*, 26 mei 1964.
- ‘Geert Wilders weer verkozen tot politicus van het jaar’. *Algemeen Dagblad*, 14 december 2015.
- ‘Het probleem blijft: werk’. *Het Vrije Volk. Democratisch-socialistisch dagblad*, 15 oktober 1977.
- ‘Hopelijk is dit niet Ramdas’ echte leven’. *Trouw*, 2 april 2010.
- ‘Justitie dwarsboomt proefschrift van Anil Ramdas’. *Folia*, jrg. 45, nr. 40, 26 juni 1992.
- ‘Justitie eist veto over proefschrift’. *Trouw*, 20 juni 1992.
- ‘Kijkweek: Anil Ramdas’. *VARA TV Magazine*, 69ste jrg., nr. 07, 14 februari 1998.
- ‘Koloniale waren’. *De Volkskrant*, 24 juni 1972.
- ‘Kritiek op weghalen beeld’. *Nieuwsblad van het Noorden*, 24 november 1975.
- ‘Kutvolk of kutpolitici’. *De Volkskrant*, 26 maart 2004.
- ‘Leven in drie culturen’. *Gemenebest*, december 1991.
- ‘Manifest voor de redding van Suriname’. *De Volkskrant*, 29 september 1993.
- ‘Militairen grijpen macht in Suriname’. *De Telegraaf*, 26 februari 1980.
- ‘Moslimfeministen bijeen in eerste vrouwenmoskee’. *Trouw*, 21 maart 2005.
- ‘Naipaul kwaad weg uit Nederland’. *NRC Handelsblad*, 19 april 1982.
- ‘Nobel Naipaul’s Ignoble Face’. *The Telegraph Online*, 21 februari 2002, <https://www.telegraphindia.com/india/nobel-naipaul-s-ignoble-face/cid/901276>.
- ‘Pvv grootste partij in Almere’. *Het Parool*, 4 maart 2010.
- ‘Ramdas & Geheim’. *Het Parool*, 13 augustus 1993.
- ‘Ramdas contra Zwagerman’. *Trouw*, 25 september 2010.
- ‘Rechter: Wilders mag islam fascistisch noemen’. *NRC Handelsblad*, 7 april 2008.
- ‘Schrijvers jagen Naipaul direct terug naar huis’. *De Volkskrant*, 19 april 1982.
- ‘Suriname op zoek naar een nieuwe toekomst’. *Amigoe di Curaçao. Weekblad voor de Curaçaosche eilanden*, 25 november 1975.

‘Surinamers vierden rustig feest’. *Het Parool*, 26 november 1975.
 ‘Toestand in Rotterdam rond Surinamers explosief’. *De Tijd. Dagblad voor Nederland*, 26 september 1973.
 ‘Tumult rondom debat over Edward Said’. *Trouw*, 10 december 2003.
 ‘Twee gewonden bij schieten in Paramaribo’. *De Volkskrant*, 9 februari 1973.
 ‘Uitlatingen Bolkestein over moslims gehegeld’. *De Telegraaf*, 10 september 1991.
Vijf portretten, YESS International Consultants, Amsterdam, 1994.
 ‘Volkspartij opgericht’. *Vrije Stem. Onafhankelijk weekblad voor Suriname*, 16 september 1975.
 ‘Weer vertaler van Rushdie neergestoken’. *NRC Handelsblad*, 12 juli 1991.
 ‘Wilders politicus van het jaar, Halbe politiek talent van het jaar’. *NRC Handelsblad*, 17 december 2007.

Tv/internet

‘3 december Vechtpartij bij Karel (1984)’. YouTube, geüpload door VandaagVoorheen, 3 december 2013, <https://www.youtube.com/watch?v=ZLUcYschmM4>.
 ‘14 februari 1989: Fatwa tegen Salman Rushdie’. *NOS Nieuws*, 14 februari 2014, <https://nos.nl/video/611578-14-februari-1989-fatwa-tegen-salman-rushdie>.
 ‘Anil Ramdas’. *Zomergasten*, VPRO, 21 juni 1992.
 ‘Anil Ramdas’. *Sonja op zaterdag*, VARA, 23 maart 1996.
 ‘Anil Ramdas’. *Een Vandaag*, AVRO/TROS, 9 augustus 2003.
 ‘Anil Ramdas’. *Brands met Boeken*, VPRO, 22 februari 2009.
 ‘Anil Ramdas beschuldigt Pauw & Witteman van partijdigheid’. *Joop/BNN VARA*, 29 september 2010, <https://www.bnnvara.nl/joop/artikelen/anil-ramdas-beschuldigt-pauw-witteman-van-partijdigheid>.
 ‘Arnon Grunberg sloopt Anil Ramdas’. YouTube, 29 mei 2011, <https://www.youtube.com/watch?v=dZCL7zWeYUM>.
 ‘Betoging voor onafhankelijkheid in 1971’. YouTube, *Polygoonjournaal*, gepubliceerd op 12 oktober 2016, <https://www.youtube.com/watch?v=5EJxLHyLSB8&t=55s>.
 ‘Culturele apartheid’. *Buitenhof*, VPRO, 6 april 1997.
 ‘Daders of slachtoffers?’. *Het Blauwe Licht*, VPRO, 21 januari 1998.
 ‘De arrogantie van Links’. *Pauw & Witteman*, VARA, 27 september 2010.
 ‘De lijsttrekker uitgedaagd’. *Buitenhof*, VPRO, 23 mei 2010.
 ‘De fluwelen revolutie aan de TH Delft’. *Cicero Publiciteit*, 5 februari 2014, <http://www.ciceropubliciteit.nl/blog/de-fluwelen-revolutie-aan-de-th-delft/>.
Germ Kemper. www.schinkelshoekverhoog.com/member/germ-kemper. Geraadpleegd 3 november 2022.
 ‘Hoe gekleurd is het Blauwe Licht?’. *Het geluk van Nederland*, VPRO, 19 december 2004.
 ‘Huwelijk en echtscheiding’. *Hindoevrouwen*, OHM, 4 mei 1997 en 11 mei 1997.
 ‘Impressie van het leven in Uilenstede in Polygoon Hollands Nieuws juni 1973’. Wikipedia, [https://nl.wikipedia.org/wiki/Uilenstede_\(wijk\)](https://nl.wikipedia.org/wiki/Uilenstede_(wijk)).
 ‘JFN. Jongerenfront Nederland (JFN)’. *Inlichtingendienst*, geraadpleegd 15 november 2022, <https://www.inlichtingendiensten.nl/groepen/jfn>.
 ‘Laatste aflevering met Jeroen Pauw en Paul Scheffer over Big Brother’. *Het Blauwe Licht*, VPRO, 31 mei 2000.
 ‘Lijst van seizoenen van Zomergasten’. Wikipedia, 22 augustus 2022, nl.wikipedia.org/wiki/Lijst_van_seizoenen_van_Zomergasten.
 ‘Slot’. *Maandag Prinsjesdag*, aflevering 8, NPS, 25 augustus 2003.
 ‘Suriname 1973-1982 deel 1’. YouTube, 9 mei 2010, <https://www.youtube.com/watch?v=mfnRbFTklBI&list=PLdM7uPUouTiFMHTSiHovT3VuyYgtY1oR>.

‘Tweede Kamerverkiezingen 1994’. Wikipedia, geraadpleegd 14 november 2021, https://nl.wikipedia.org/wiki/Tweede_Kamerverkiezingen_1994.

‘Vrouw en carrière’. *Hindoeïsme*. OHM, 21 april 1996.

‘Weg met de Centrumpartij’. *Andere Tijden*, NPO, geraadpleegd 25 oktober 2021, <https://anderetijden.nl/aflevering/274/Weg-met-de-Centrumpartij>.

Radio

Maas, Jurgen. ‘Anil Ramdas’. *OBA Live*, 5 april 2011.

Radhakishun, Prem. ‘Anil Ramdas’. *Premtime*, NTR, 14 april 2011.

Sanders, Stephan. ‘Anil Ramdas’. *Met het Oog op Morgen*, NOS, 9 augustus 2003.

Sanders, Stephan. ‘Anil Ramdas’. *OBA Live*, HUMAN, 31 juli 2009.

Van der Linden, Frénk. *Kunststof*, NTR, 12 maart 2010.

Archieven

Instellingen

Koninklijke Bibliotheek, Den Haag

De Groene Amsterdammer, Amsterdam

NRC Handelsblad, Amsterdam

De Balie, Amsterdam

Beeld & Geluid, Hilversum

Vlaams-Nederlands Huis deBuren, Brussel

Particulieren

Erven Ramdas*

Michiel van Kempen

Paul Cohen

* Het persoonlijke archief van Anil Ramdas bestaat uit dertien verhuisdozen met onder meer zijn persoonlijke agenda's (van 1977 tot en met 2011), vijftig notitieboekjes, enkele brieven en een dagboek. Verder beslaat het zijn bibliotheek van boeken van anderen, sommige daarvan bevatten handgeschreven aantekeningen. Het digitale archief bevat zijn e-mails van 17 april 2007 tot aan zijn dood.

Interviews

Aleksander Korzec, Amsterdam 22 juli 2019

Anne Sastromedjo, Amsterdam 14 maart 2018

Annette van der Hoek, telefonisch 16 mei 2019

Annette van der Hoek, Rotterdam 27 februari 2020

Bart Top, telefonisch 5 januari 2022

Bram de Swaan, Amsterdam 12 maart 2018

Chandra Ramdas, Amsterdam 3 oktober 2018

Chandra Ramdas, Amsterdam 11 december 2021

Chandra van Binnendijk, Paramaribo 27 november 2019
 Chris Keulemans, Amsterdam 9 november 2021
 Carlo Jadnanansing, Amsterdam 2 november 2018
 Delano Veira, telefonisch 12 mei 2020
 Eddy Wijngaarde, Paramaribo 22 oktober 2018
 Edgar Ho, Paramaribo 28 november 2019
 Emile Echteld, telefonisch 5 november 2018
 Fred en Irene van Dijk, Hilversum 14 juni 2019
 Ien Ang, Amsterdam 7 juni 2018
 Indra Boedjarath, Den Haag 12 juli 2019
 Iwan Brave, Paramaribo 26 november 2019
 Jan van Charante, Paramaribo 29 november 2019
 Jessica Dikmoet, Amsterdam 16 april 2018
 Jessika ter Wal, telefonisch 17 mei 2019
 Joan de Windt, via mail 8 februari 2019
 John Autar, Vreeland 20 februari 2018
 Joris Luyendijk, Amsterdam 13 juni 2019
 Kamla Sukul, Den Haag 7 oktober 2018
 Kawita Ramdas, Vreeland 20 februari 2018
 Kees Snoek, Rotterdam 13 april 2018
 Ken Doorson, Paramaribo 24 november 2019
 Lillian Wolf, Amsterdam 5 maart 2018
 Maltie Punwasi, De Bilt 23 januari 2020
 Maria Vlaar, Amsterdam 26 juni 2018
 Marieke Visser, Paramaribo 24 oktober 2018
 Maurice Stroming, Amsterdam 31 mei 2019
 Michiel van Kempen, Amsterdam 28 maart 2018
 Patrick, Amsterdam, 4 december 2018
 Paul Scheffer, Amsterdam 9 januari 2018
 Pieter Hilhorst, Amsterdam 27 oktober 2017
 Pieter Hilhorst, Amsterdam 10 december 2020
 Pieter Hilhorst, Amsterdam 18 november 2021
 Ram Hiralal, Rotterdam 31 oktober 2018
 Reimer van Tuinen, Amsterdam 8 november 2021
 Rini en Wil de Vries, Bergen 23 mei 2019
 Ruud Chander, Den Haag 19 december 2018
 Savitrie Marhe, Den Haag 7 juni 2018
 Scotty Gravenberch, Amsterdam 27 mei 2018
 Shanti Ramdas, Leiden 21 mei 2019
 Siema Ramdas, telefonisch 3 juni 2020
 Simone van Thull, Amsterdam 13 december 2018
 Sjoerd de Jong, Amsterdam 24 oktober 2017
 Stephan Sanders, Amsterdam 21 februari 2018
 Teun van Dijk, Barcelona 2 juli 2018
 Willem Bongers, telefonisch 4 februari 2022
 Xandra Schutte, Amsterdam 4 februari 2021

Illustratieverantwoording

Hoofdstuk 1	© Familie Ramdas
Hoofdstuk 2	© Familie Ramdas
Hoofdstuk 3	© Familie Ramdas
Hoofdstuk 4	© Familie Ramdas
Hoofdstuk 5	© Familie Ramdas
Hoofdstuk 6	© Familie Ramdas
Hoofdstuk 7	© Familie Ramdas
Hoofdstuk 8	© <i>Het Uur van de Wolf</i> : 'Anil Ramdas: Nooit meer thuis'/NTR/Selfmade Films
Hoofdstuk 9	© Leendert Jansen/Mediafoto
Hoofdstuk 10	© Thomas Schlijper
Hoofdstuk 11	© Fred van Dijk
Hoofdstuk 12	© Bert Nienhuis/Maria Austria Instituut
Hoofdstuk 13	© Familie Ramdas
Hoofdstuk 14	© Bob Bronshoff
Hoofdstuk 15	© Familie Ramdas
Hoofdstuk 16	© Jan van Breda/Lumen Photo
Nawoord	© Karin Amatmoekrim/De Balie

Woord van dank

Op een namiddag in juni 2018 reed ik uit Amsterdam-Zuidoost terug naar huis, de auto zo zwaarbeladen dat in mijn verbeelding de achteras doorboog. Toen ik mijn straat inreed, belde ik mijn dochter Sumi; of ze naar buiten wilde komen om me te helpen met het uitladen van het persoonlijke archief van Anil Ramdas.

‘Hm,’ reageerde ze, toen ze vol vertwijfeling naar de grote hoeveelheid dozen keek. ‘Je moet wel héél erg geïnteresseerd in iemand zijn om al zijn oude spullen mee naar huis te nemen.’

Ik was inderdaad erg geïnteresseerd in het leven en in het werk van deze grote schrijver. Zo geïnteresseerd dat het voor anderen soms misschien wel een obsessie leek, een obsessie die bovendien jaren duurde. Daarom gaat als eerste mijn dank uit naar de mensen die het dichtst bij me staan en die daarom het meest last hebben ondervonden van mijn bezetenheid. Sumi en Lee, voor het liefdevol accepteren van hun moeders verstrooidheid (en algehele afwezigheid). Jullie zijn alles voor mij, en meer. Ook dank aan Jesse, voor zijn eindeloze geduld. Je bent voor altijd familie.

De dag dat ik Anils archief mee mocht nemen, was ook de dag dat ik zijn gezin voor het eerst ontmoette. Chandra, Mrinal en Nezmia ben ik enorm dankbaar voor het grote vertrouwen dat in mij werd gesteld, zelfs toen mijn gewroet oude pijn oprakelde. Dank ook aan de rest van de familie, allereerst Kawita Ramdas en John Autar, voor de scherpe gesprekken en sterke observaties aan de keukentafel. Aan Siema Ramdas, Shanti Ramdas en wijlen Kamla Sukul.

Ik dank mijn angstaanjagend intelligente promotor Yra van Dijk, die gedurende het hele proces even streng als enthousiast was. Sorry voor mijn hardnekkig onderschatten van hoeveel werk een proefschrift werkelijk is (ik was wel consequent in mijn optimisme, dat moet je toegeven). Dank ook aan mijn copromotor Michiel van Kempen, onmisbaar in zijn kennis van de Surinaamse literatuur en in zijn warme ondersteuning op de momenten dat ik het niet meer zag zitten.

Grote dank aan Stephan Sanders voor het vertrouwen en de liefdevolle inzage in een complexe vriendschap. Pieter Hilhorst voor de urenlange gesprekken waarin we twijfelden, analyseerden, debatteerden, met bier en kaasblokjes.

En alle andere mensen die de tijd namen om met me te praten over hun leven met Anil: Aleksander Korzec, Anne Sastromedjo, Annette van der Hoek, Emile Echteld, Bram de Swaan, Bart Top, Carlo Jadnanansing, Chris Keulemans, wijlen Delano Veira, Fred en Irene van Dijk, Ien Ang, Indra Boedjarath, Jessica Dikmoet, Jessika ter Wal, Joan de Windt, Joris Luyendijk, Kees Snoek, Lilian Wolf, Maltie Punwasi, Maria Vlaar, Neske Beks, Maurice Stroming en Patrick van De Balie, Paul Scheffer, Ram Hiralal, Reimer van Tuinen, Simone van Thull, Rini en Wil de Vries, Ruud Chander, Savitrie Marhe, wijlen Scotty Gravenberch, Sjoerd de Jong, Teun van Dijk, Willem Bongers en Xandra Schutte. Dank aan de mensen die me in Suriname te woord stonden, in alle hartelijkheid; Marieke Visser, Iwan Brave, Jan van Charante, Eddy Wijngaarde, Edgar Ho, Ken Doorson en Chandra van Binnendijk.

Marieke van Oostrom, voor het meelesen met de publiekseditie. Arjen Fortuin, door mij zeer bewonderd, voor zijn kritische blik. Eva Rovers voor de eerste gesprekken over hoe een biografie te schrijven.

De fondsen die mij onmisbare ondersteuning boden: het Nederlands Letterenfonds, het Prins Bernhard Cultuurfonds, Stichting Democratie & Media, het Fonds Bijzondere Journalistieke Projecten en het

Leiden University Centre for the Arts in Society (LUCAS). Oxford University, Oriel College en Elleke Boehmer die me de mogelijkheid gaven om een semester lang in Oxford onderzoek te doen naar post-koloniale literatuur.

Mijn liefde, Willem: voor de afleiding die me tijd kostte, maar die me ook energie gaf. Marian Duff en Jan Maarten Boissevain, mijn paranimfen en soldaten. Mama, die me zo lang ik me kan herinneren leerde scherp te denken, niet lui te zijn. Stephanie, Peter, Sanne, Nienke: bloed is dikker dan water.

En dank, ten slotte, aan mijn favoriete uitgever, Mai Spijkers, die in 2017 tegen mij zei dat alle vragen die ik had, samenkwamen in het leven van Anil Ramdas, en dat ik ‘gewoon zijn biografie moest schrijven’. Je had gelijk. Het was een grote eer – en ik heb ervan genoten.